МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Навчально-науковий інститут
«Юридичний інститут КНЕУ ім. В. Гетьмана»
Кафедра публічного та міжнародного права

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНА ПРОГРАМА «МІЖНАРОДНЕ ПРАВО»

галузь знань	29 Міжнародні відносини
спеціальність	293 Міжнародне право

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН

здобувача Булаха Олександра Сергійовича _____

(підпис)

Науковий керівник: к. ю. н., професор Голубєва Вікторія Олегівна _____

(підпис)

Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)
Завідувач кафедри публічного та міжнародного права
д. ю. н., професор Кузьменко О. В.

_____

(підпис)

Київ 2024

ЗМІСТ
«ЮРИДИЧНИЙ АНАЛІЗ СУТНОСТІ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН»

ВСТУП……..……..……. 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН ТА ЇХ МІСЦЕ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА……..... 6

1.1. Місце міжнародних правовідносин в системі міжнародного права: концептуальні підходи до визначення їх змісту та особливостей……. 6

1.2. Міжнародні правовідносини: система, ознаки та класифікація ……. 10

1.3. Загальна характеристика суб'єктного та об'єктного складу міжнародних правовідносин ……. 15

РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЮРИДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОКРЕМИХ РІЗНОВИДІВ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН І СФЕР ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ ……..……. 21

2.1. Міжнародні правовідносини у безпековій сфері: ключові ознаки та особливості …….. 21

2.2. Правовідносини суб'єктів міжнародного права у сфері міжнародної торгівлі……. 26

2.3. Співвідношення міжнародних правовідносин з міжнародним захистом прав людини ……..…….. 32

РОЗДІЛ 3. ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ……. 38

3.1. Роль міжнародних правовідносин у формуванні міжнародної судової практики…….……..... **38**

3.2. Архітектура міжнародного правопорядку та місце в ній міжнародних правовідносин під час війн та воєнних конфліктів XXI ст……. 46

ВИСНОВКИ ……..……..…….. 54

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……..…… 57

ВСТУП

Дана кваліфікаційна бакалаврська робота покликана висвітлити теоретичні основи міжнародних правовідносин, їх місце в системі міжнародного права, а також проаналізувати юридичні особливості та проблематику, що виникає в цій сфері. Особлива увага приділяється трансформації міжнародних правовідносин у контексті глобальних та регіональних конфліктів XXI століття, в першу чергу на Близькому Сході та Європі. Ключові судові справи також стали об'єктами аналізу для визначення ролі міжнародних правовідносин у формуванні судової практики.

Актуальність дипломної роботи полягає у необхідності глибокого аналізу міжнародних правовідносин в контексті динамічно змінюваного світового правопорядку. У світлі сучасних глобальних викликів, таких як міжнародні конфлікти, економічні кризи, пандемії, розуміння механізмів міжнародних правовідносин та їх впливу на міжнародне право стає особливо важливим. Це дослідження спрямоване на виявлення та аналіз ключових аспектів та проблем, що виникають у цій сфері, визначення необхідності розробки ефективних підходів до їх вирішення та оптимізації міжнародного правопорядку. Слід наголосити на тому, що сучасна система правовідносин потребує стрімких перетворень через динамічні та кардинальні зрушення у міжнародній торгівлі, безпеці та у сфері захисту прав людини. Саме на цих сферах зосереджена увага дипломної роботи і саме їх можна сміливо назвати ключовими у системі міжнародних правовідносин та такими, що потребують перманентного вдосконалення.

Об'єкт дослідження складають міжнародні правовідносини у системі світового правопорядку і міжнародного права, зокрема взаємодія між державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами міжнародного права.

Основоположними документами виступають, до прикладу: Загальна декларація прав людини 1948 року, Статут ООН 1945 року, Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року, Віденська конвенція про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року, національні нормативно-правові акти держав світу та рішення у справах Міжнародного суду ООН та ЄСПЛ тощо.

Предметом дослідження є система міжнародних правовідносин, об’єкти та суб’єкти міжнародних правовідносин, юридичні та доктринальні аспекти функціонування сучасної системи міжнародних правовідносин, міжнародно-правові акти, акти національних законодавств, установчі документи міжнародних організацій, міжнародна судова практика у сфері міждержавних спорів.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи полягає у розкритті поняття, класифікації, основоположних концептуальних і методологічних засад, проблематики міжнародних правовідносин, а також їхньої трансформації в умовах глобальних та регіональних конфліктів XXI століття, визначення ролі міжнародних правовідносин у формуванні судової практики, спираючись на існуючі матеріали визначних справ ключових судових органів.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено наступні **завдання**:

- визначити місце міжнародних правовідносин у системі міжнародного права, виходячи з концептуальних підходів;
- дослідити систему, ознаки та класифікацію міжнародних правовідносин, враховуючи їхню різноманітність та специфіку;
- надати загальну характеристику суб’єктного та об’єктного складу міжнародних правовідносин, визначаючи їх ключові елементи;
- проаналізувати міжнародні правовідносини у безпековій сфері, виявляючи їх ключові ознаки та особливості;
- розглянути правовідносини суб’єктів міжнародного права у сфері міжнародної торгівлі, з акцентом на їх юридичні аспекти;
- вивчити співвідношення міжнародних правовідносин з міжнародним захистом прав людини, оцінюючи їх взаємодію та вплив;
- оцінити роль міжнародних правовідносин у формуванні міжнародної судової практики, аналізуючи ключові судові рішення;
- дослідити архітектуру міжнародного правопорядку та визначити місце в ній міжнародних правовідносин, особливо під час війн та воєнних конфліктів XXI століття.

У рамках **проведення дослідження** за темою кваліфікаційної бакалаврської роботи було проаналізовано ряд публікацій та фундаментальних праць. Для всебічного та глибокого дослідження питання були використані наукові праці таких зарубіжних та вітчизняних вчених як: Перфільєва А.О., Задорожна С.М., Колодій А.М., Войціховський А.В., Цанько Я.О., Donelly J., Correa C.M., Bederman D., Keitner C., Jeuland E., Somek A., Hoffmann T., Fawcett L. Lynch M. та багатьох інших.

Методологічна основа дослідження базується на застосуванні системного підходу, який дозволяє оцінити міжнародні правовідносини як цілісну структуру, формально-юридичного методу для аналізу правових норм, логічного методу для виведення висновків, а також порівняльно-правового методу для аналізу різних юридичних систем та їх підходів до міжнародних правовідносин.

Теоретична значущість дослідження полягає у систематизації та узагальнені існуючих підходів до визначення міжнародних правовідносин, їх класифікації та ролі у світовому правопорядку.

Методична значущість роботи означає розробку комплексного підходу до аналізу міжнародних правовідносин, оцінку їх структури, динаміки та взаємодії з іншими елементами міжнародної системи.

Практичне значення полягає у створенні рекомендацій для юридичних практиків, аналізі судової практики ЄСПЛ та Міжнародного Суду ООН, їх внеску в формування прецедентного права.

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 64 сторінки, список використаних джерел з 75 найменувань. Відповідно до поставленої мети та завдань дослідження має наступну **структуру**: Вступ, 3 розділи, 8 підрозділів, Висновки та Список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН ТА ЇХ МІСЦЕ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

1.1. Місце міжнародних правовідносин в системі міжнародного права: концептуальні підходи до визначення їх змісту та особливостей

Поняття міжнародних правовідносин є досить широким та всеохоплюючим, адже воно характеризується вичерпною кількістю формулювань та інтерпретацій. Задля отримання глибокого і ґрунтовного розуміння про визначення, необхідно звернутися до міжнародної та національної практики, а саме до думок авторитетних науковців-правників.

Перш за все, слід почати з дефініції самих правовідносин, оскільки це поняття є фундаментальним і загальним (воно використовується для визначення інших понять). Однак саме поняття’ з'являється в більшості сучасних цивільних кодексів і використовується суддями загального права. Це концепція, яка стала настільки ж універсальною, як контракт або право. Хоча вона може бути визначена по-різному, тому здається, що всі правові системи можуть мати одну і ту саму ідею [1, с. 1].

Звертаючись до знакових досліджень авторитетних науковців у сфері визначення природи правовідносин слід виділити дві праці – Дженніфер Недельськи «Law’s Relations: A Relational Theory of Self, Autonomy, and Law» [2] та Александра Сомека «The Legal Relation» [3], які, хоч і мають протилежні думки, але піддаються співставленню та ґрунтовному аналізу. Обидва автори належать до двох різних традицій - Північної Америки, з одного боку, та німецькомовного світу, з іншого. У загальному праві часто звертаються до Блекстоуна, щоб знайти емпіричний аналіз людських стосунків, що підтримуються правом, тоді як у праві під німецьким впливом необхідно повернутися до Канта, Фіхте та Савіньї. Їхні філософські засади протилежні: аристотелівський реалізм та емпіризм Юма для одних; кантівський ідеалізм для інших [1, с. 9]. Пан Павлакос (греко-англійський

вчений) також відомий своїми статтями про правові відносини і близький до позиції пана Сомека [3]. Таким чином, існували б дві великі філософії правовідносин, які, при цьому б не перегукувались одна з одною. У минулому були також юснатуралісти (у Франції, Домат і Віллі; в Іспанії, Феррер, Ареллано), нормативісти (Кельзен, Кікала, Нав'яський); і навіть реалісти (Петразицький і Пашуканіс у Польщі та Росії). Більш галузеві підходи також можна відзначити у праві власності, сімейному праві, міжнародному праві [4] і навіть, з широкої точки зору, в зобов'язальному праві [1, с. 10]. Таким чином, існує не одна, а багато теорій правовідносин, які різняться, зокрема, за ступенем абстрактності (припускаючи апріорні умови пізнання в кантіанському підході) або конкретності (припускаючи емпірично спостережувані афекти).

Задля визначення вагомої ролі правовідносин у міжнародному праві необхідно звернутися до певних підходів. Наприклад, самопроголошені реалісти схильні вважати міжнародне право здебільшого неактуальним. Для них міжнародна система характеризується боротьбою за владу між державами, і держави будуть робити все, щоб просувати свої власні інтереси. З цієї точки зору, держави поважатимуть міжнародне право лише тоді, коли це в їхніх інтересах, і не поважатимуть його, коли це не відповідає їхнім інтересам. У будь-якому випадку, міжнародне право не робить багато роботи; воно або відображає державні інтереси, або його порушують. Ліберальний інституціональний підхід до міжнародних відносин не настільки готовий відкинути міжнародне право. Прихильники цього підходу схильні вважати, що міжнародне право може мати значення, принаймні, якщо воно належним чином розроблене, щоб враховувати прагнення держав до влади. Виходячи з тих самих передумов, що й затяті реалісти (держави в першу чергу мотивовані власними інтересами), вони визначили, що міжнародне право може бути корисним у деяких сферах життя, таких як торгівля та інвестиції, оскільки правові норми мають тенденцію створювати визначеність і формувати стабільні очікування. Право може допомогти зменшити трансакційні витрати, і вже з цієї причини воно може бути корисним і служити державним інтересам; хоча можуть бути і витрати (іноді доводиться приймати негативні наслідки).

(Наприклад, іноді доводиться миритися з негативним рішенням суду), вигоди можуть переважати їх [5, с. 37].

Якщо реалісти і, до певної міри, інституціоналісти схильні думати про право так, ніби все право моделюється за зразком кримінального права (команди, підкріплені санкціями), то конструктивісти більш схильні розглядати міжнародне право за зразком концепції приватного права; на їхню думку, міжнародне право не лише забороняє щось, але й сприяє певній поведінці. Міжнародне право дозволяє державам укладати союзи і допомагає спрямовувати політичний діалог; воно має велике значення, коли йдеться про вторгнення однієї держави в сусідню державу як про вторгнення, чи як про гуманітарну інтервенцію, чи як про самооборону. Отже, міжнародне право забезпечує рамки і словниковий запас, які допомагають зробити міжнародну політику можливою. Без міжнародного права не було б навіть держав, бо як ще можна класифікувати такі утворення як держави, окрім як на основі правил, які про це говорять? Іншими словами, право допомагає будувати суспільство, а отже, має величезне значення [5, с. 38].

Розглядаючи настільки глибоке та всеохоплююче питання правовідносин у царині міжнародного права, доречно було б і підкреслити позицію українських науковців, оскільки вітчизняні правники відрізняються унікальними підходами до розгляду питання і їхня позиція може вдало контрастувати з підходами європейських та американських шкіл міжнародного права. Наприклад, слід відзначити позицію Перфільєвої А.О., яка у своїй праці «Фрагментація міжнародного права як чинник становлення сучасного міжнародного правового порядку» підкреслює, що розширення міжнародного права є неминучим з огляду на основні особливості процесу його розвитку. Об'єктивно збільшується обсяг правовідносин, що регулюються міжнародним правом, об'єктивно зростає кількісний та якісний склад суб'єктів міжнародного права, наділених правами та обов'язками, які можуть впливати на розвиток міжнародного права або безпосередньо його створювати. Прямим наслідком збільшення кількості суб'єктів міжнародного права є поява конкуруючих норм і конкуруючих режимів, між якими відсутня ієрархія або навіть чіткі правила взаємодії. В результаті проникнення

міжнародного права в сфери, які раніше регулювалися тільки національним правом, і в результаті того, що під вплив міжнародно-правових норм потрапляє все більш широка аудиторія, розширилася база міжнародної правосвідомості як впливового чинника формування міжнародного права і збільшилася кількість суб'єктів цієї правосвідомості. Як наслідок, міжнародне право втрачає свою однорідність [6, с. 165]. Важливо було б відзначити думку українського теоретика А.М. Колодія, який вважає, що міжнародна і національна правотворчість, правозастосування і правореалізація можуть бути вдосконалені лише за умови організації тісної взаємодії правових і етичних норм, створення особливої ментальної атмосфери поваги до соціальних, національних та індивідуальних правил, стандартів поведінки і ціннісних орієнтацій [12].

Власне кажучи, міжнародні правовідносини розглядаються з різних підходів. Від філософських роздумів Канта та Аристотеля, до реалістичних, інституціональних та натуралістичних ідей. Ці ідеї послугували серйозними підвалинами для сучасників, які використали увесь ідейний багаж попередників, підкріпивши його власними думками задля визначення ролі правовідносин у сучасному міжнародному праві. А от міжнародні правовідносини можна сміливо назвати ключовим предметом міжнародного права, яке регулює взаємодії між державами та іншими суб’єктами на міжнародній арені. Ці відносини охоплюють широкий спектр питань, від мирного співіснування до економічного співробітництва та захисту прав людини. Міжнародне право виступає як система норм, що базується на договорах та звичаях, і спрямована на створення умов для стабільності та передбачуваності у міждержавних стосунках. Щоб вдосконалити концептуальні підходи до міжнародних правовідносин, важливо інтегрувати міждисциплінарні знання, звертати увагу на глобальні виклики, посилювати роль міжнародних організацій, застосовувати теорію ігор для аналізу стратегічної поведінки держав, враховувати етичні аспекти, критично переосмислювати існуючі теорії та сприяти міжкультурному діалогу. Це допоможе створити більш глибоке розуміння міжнародних відносин та їх правового регулювання.

1.2. Міжнародні правовідносини: система, ознаки та класифікація

Міжнародні правовідносини та їхня система ґрунтуються насамперед на міжнародному праві, яке є фундаментом, що включає договірне право, конвенції та звичаєве право, визнане державами та іншими суб’єктами міжнародного права. До прикладу, міжнародні договори, перелік яких є достатньо широким (конвенції, хартії, протоколи, статути і т.д.). Очевидно, що міжнародне право - це система норм і принципів, які регулюють міжнародні відносини між суверенними державами та іншими суб'єктами міжнародного права, такими як Організація Об'єднаних Націй, Ліга арабських держав та Африканський Союз. Можна сказати, що міжнародне право не переймається правами та обов'язками окремої особи чи неурядової організації, і навіть навпаки, воно може ставати все більш зацікавленим у них. Скоріше, йдеться про те, що норми міжнародного права створюються насамперед державами, або для власних цілей, або як засіб полегшення та контролю за діяльністю інших суб'єктів на міжнародній арені. Норми міжнародного права охоплюють майже всі аспекти міждержавної та міжнародної діяльності.

Наріжним каменем договірного права є Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 року [7], яка визначає договір як міжнародну угоду між державами, що міститься в одному документі або в двох чи більше пов'язаних між собою документах, укладена в письмовій формі і регулюється міжнародним правом. Договір набуває чинності після того, як його ратифікує певна кількість держав, зазначена в договорі, або після підписання сторонами. Однак вони не можуть бути обов'язковими для держав, які не є сторонами або учасниками договору. Крім того, більшість договорів містять конкретні положення про те, коли договір стає юридично обов'язковим, як здійснювати моніторинг дотримання положень договору, як інші держави можуть приєднатися до договору, як і в який спосіб можна вносити поправки до договору, а також як і коли договір може бути припинений. Договір є обов'язковим лише для тих держав, які вирішили його ратифікувати. Загалом, держави не можуть обійти міжнародні договірні зобов'язання, посилаючись на суперечливі національні закони. Двосторонні

договори між двома державами здаються на зберігання одній із сторін договору, тоді як багатосторонні договори між трьома або більше державами реєструються в ООН і є загальнодоступними [7].

Необхідно підкреслити і роль принципів міжнародного права у формуванні та функціонуванні міжнародних правовідносин. Принципи міжнародного права - це система найбільш загальних правил, які регулюють поведінку суб'єктів в узагальненому вигляді, а отже, є концентрованими керівними положеннями, що визначають зміст і мету міжнародного права [8, с. 11]. Доречно було б відокремити такі ознаки міжнародного права [8, с. 17-18]:

- об'єктивно зумовлені норми, що регулюють найбільш життєво необхідні міжнародні відносини на сучасному етапі розвитку міжнародного права;
- норми, що мають концентрований зміст, який надає правовому регулюванню динаміки, поєднуючи в собі елементи стабільності та програмованості;
- комплексна ознака норми-принципу надає системі міжнародного права єдності та стабільності, є основою для всієї системи міжнародного права. Така комплексність принципів міжнародного права характеризується їх рівністю між собою і виключає будь-яку підпорядкованість між собою;
- загальновизнаність норм є наслідком звичаєво-правової природи та нерозривного зв'язку з природно-правовою природою;
- фундаментальність принципів-норм - проявляється у перевазі (верховенстві) над іншими нормами міжнародного права, тобто це норми найвищого рангу в системі міжнародного права;
- порушення норм міжнародного права необхідно розцінювати як замах на цілісність міжнародного права як єдиної системи правового регулювання відносин у міжнародному співтоваристві, оскільки порушення одного з принципів тягне за собою порушення інших, як єдиної системи та основи всього міжнародного права.

Хоча принципи передбачають конкретні правила поведінки і конкретні права та обов'язки, їх загальний зміст дозволяє міжнародному праву набувати динамічного характеру. Вони є обов'язковими для всіх суб'єктів міжнародного права за умови, що останні є компетентними здійснювати правоздатність,

дієздатність або деліктоздатність, що вимагається конкретним принципом. На основі такого формулювання прав і обов'язків суб'єктів міжнародного права, загальні принципи, як правило, конкретизуються (в частині суб'єктів, прав, обов'язків, юридичних фактів тощо) в інших міжнародно-правових актах. На основі принципів сучасного міжнародного права розвивається і утверджується теорія і практика еволюційного «живого» тлумачення. Крім того, принципи виконують свої функції як у правотворчому, так і в правозастосовчому процесах, вони можуть безпосередньо регулювати міжнародні відносини, а можуть бути основою для подальшої правотворчості як керівні засади для тлумачення. Основна відмінність принципів міжнародного права від загальних принципів права полягає в тому, що вони містять конкретні права та обов'язки для суб'єктів міжнародного права і можуть безпосередньо виступати регулятором міжнародних відносин [8, с. 11].

Щодо ролі звичаєвого права у системі міжнародних правовідносин можна зазначити те, що, насамперед норма або принцип міжнародного звичаєвого права повинні відповідати двом окремим елементам: (а) бути загальним і поширеним серед держав і (б) бути прийнятим як закон або випливати з почуття юридичного зобов'язання і слідувати цій практиці (opinio juris sive necessitatus) [9, с. 18]. По суті, міжнародне звичаєве право накладає на держави обов'язкові зобов'язання, що ґрунтуються на їхніх послідовних моделях поведінки, якщо вони випливають з юридичного зобов'язання, а не з міркувань зручності чи ввічливості [10, с. 3]. Міжнародне звичаєве право зобов'язує лише ті держави, які дотримуються певної моделі поведінки. Якщо держава денонсує норму або не погоджується з нею (або стає «наполегливим заперечником»), вона, як правило, звільняється від юридичних зобов'язань [9, с. 25]. Однак існують деякі міжнародні норми, які є настільки фундаментальними, що не допускають жодних відступів від них [7]. Ця концепція, відома як jus cogens, або імперативні норми, охоплює обмежений набір прав - таких як заборона геноциду, тортур, піратства і рабства, - яких погодилися дотримуватися більшість членів міжнародної спільноти [11, с. 257].

Переходячи до поняття класифікації міжнародних правовідносин, необхідно повернутися до договірного права, яке пропонує розгалужену класифікацію

відносин, що оформлена міжнародними договорами, однак із загальних критеріїв доречно було б виокремити деякі основні пункти. Класифікація підручника А.В. Войціховського пропонує наступні варіанти [13, с. 109]:

❖ За кількістю сторін договору:

– двосторонні договори (у яких беруть участь два суб'єкти);

– багатосторонні договори (у яких беруть участь три суб'єкти і більше).

❖ Залежно від суб'єкта, що укладає договір:

– міждержавні договори (укладаються від імені держави);

– міжурядові договори (укладаються від імені уряду);

– міжвідомчі договори (укладаються від імені органів виконавчої влади держави – його міністерств і відомств).

❖ За сферою та чинністю дії договору:

– універсальні договори, у яких беруть участь практично всі держави-члени світового співтовариства (наприклад, Статут ООН [15]);

– регіональні договори, у яких беруть участь держави певного географічного регіону, на який поширюється дія цього договору (наприклад, учасниками Європейської конвенції про громадянство 1997 р. [14] є європейські держави-члени Ради Європи);

– субрегіональні договори, у яких беруть участь держави всередині певного географічного регіону (наприклад, договори про створення Єврорегіонів).

❖ Залежно від об'єкта міжнародно-правового регулювання:

– політичні договори (регулюють відносини з підтримки міжнародного миру та безпеки, надання взаємної допомоги, територіальних питань, скорочення озброєнь тощо);

– економічні договори (регулюють відносини в торговельно-економічній сфері: економічне співробітництво, поставка товарів і надання послуг, кредити й позики тощо);

– договори зі спеціальних питань (угоди з питань науки і техніки, транспорту та зв'язку, культури й освіти, інформації і спорту, правової допомоги та соціального забезпечення тощо).

Таким чином, відповідно сфери, типу, об’єктів, суб’єктів договорів можна побудувати класифікацію міжнародних правовідносин. Одними з найважливіших з точки зору класифікації можна назвати багатосторонні та двосторонні договори, які означають кількість суб’єктів міжнародних правовідносин.

При окресленні підвалин міжнародних правовідносин варто згадати і про існування «м’якого права» та «жорсткого права», які проглядаються у диспозитивності чи імперативності тих чи інших договорів. Звернемося до думки науковця Яна Клабберса [5], який має доволі неоднозначну думку щодо ролі «м’якого права». Він зазначає, що багато юристів-міжнародників використовують термін «м'яке право» для позначення нормативних положень, які не вписуються в перелік статті 38 Статуту Міжнародного Суду ООН [16], але термін «м'яке право» вводить в оману і не є корисним. Говорити про «м'яке право» неправильно, оскільки ця фраза передбачає, що право може мати різний ступінь «обов'язковості»; так, ніби договір, належним чином укладений між представниками держав, є більш обов'язковим, ніж, скажімо, стандарти, розроблені Базельським комітетом. Крім того, посилання на «м'яке право» не є корисним, оскільки воно нічого не говорить про те, чому деякі висловлювання розглядаються як закон і, відповідно, вимагають певного дотримання (хай навіть і м'якого), тоді як інші не потребують такого дотримання [5, с. 57]. Щодо жорсткого права деякі науковці висувають певні гіпотези щодо незалежних змінних, які спонукають держави до використання жорсткого права. Насамперед, держави повинні використовувати жорсткі юридичні зобов'язання як гарантії, коли вигоди від співпраці є великими, але потенціал для опортунізму і пов'язані з ним витрати є високими. Такі умови, найімовірніше, містяться в «контрактах», таких як торговельні або інвестиційні угоди, які передбачають взаємні зобов'язання і неодночасне виконання [17, с. 429].

Таким чином, визначаючи систему міжнародних правовідносин та класифікуючи міжнародні правовідносини, слід постійно звертатися до договірного права та фундаментальних нормативно-правових актів, пов’язаних з ним. Система міжнародного права є комплексною та багаторівневою структурою, яка охоплює широкий спектр правовідносин. Від загальних принципів та норм, що

становлять основу всього міжнародного права, до конкретних інститутів, галузей та підгалузей, які регулюють специфічні аспекти міждержавних та міжнародних відносин. Ці різновиди правовідносин включають договірні зобов'язання, звичаєве право, а також диспозитивні та імперативні норми, які визначають поведінку суб'єктів на міжнародній арені. Особлива частина міжнародного права, яка включає в себе конкретні галузі, підгалузі та інститути, забезпечує деталізацію та конкретизацію правил, необхідних для регулювання певних видів міжнародних відносин, таких як міжнародна торгівля, права людини, міжнародна безпека та інші. Для покращення міжнародних правовідносин важливо зосередитися на таких аспектах: розширення та удосконалення нормативно-правової бази, що відповідає сучасним реаліям; зміцнення ролі міжнародних інституцій у вирішенні глобальних проблем; розвиток механізмів міжнародного правосуддя для забезпечення дотримання правил та відповідальності за їх порушення; інтеграція міжнародних стандартів прав людини у внутрішнє законодавство держав. Ці кроки сприятимуть створенню більш ефективної та справедливої системи міжнародних відносин.

1.3. Загальна характеристика суб'єктного та об'єктного складу міжнародних правовідносин

Міжнародні правовідносини пропонують структуровану систему, яка окреслює поняття суб'єктів та об'єктів відповідно до основних засад міжнародного права. Не дивлячись на чіткість структуризації цих визначень, сформувалося багато ідей, насамперед щодо приналежності тих чи інших явищ або понять до суб'єктного чи об'єктного складу міжнародних правовідносин. Саме тому і необхідно розглянути різні ідеї задля формування найбільш влучного визначення та наведення чітких прикладів щодо вищезазначених термінів.

Розглядаючи об'єктну складову міжнародних правовідносин, можна конкретно визначити, що до об'єктів належать певні дії, стани, тобто все, що стає безпосередньо предметом відносин між суб'єктами міжнародного права. До

прикладу, це можуть бути матеріальні та нематеріальні блага. «Об'єкти міжнародного права - це законні теми міжнародно-правового врегулювання - такі як міжнародне право прав людини, морське право, міжнародне економічне право, які продовжують розвиватися в міру того, як держави ведуть переговори про межі цих правових режимів» [10, с. 1]. Статут Організації Об'єднаних Націй (Статут ООН) [17] є основоположним документом для міжнародної правової системи. Особливо цікаво було б підкреслити роль міжнародного права прав людини у контексті представлення індивіда як об’єкта міжнародного права, оскільки, звертаючись до концепцій європейських та американських науковців минулого, фізичну особу дійсно відносили до об’єкта міжнародних правовідносин. Фізичні особи, як стверджувалося, були об'єктами міжнародного права, але не суб'єктами; вони не вважалися здатними нести права та обов'язки за міжнародним правом [5, с. 120].

Ян Клабберс у своїй енциклопедії з міжнародного права [5] зазначає, що держави могли поводитися зі своїми громадянами як завгодно. Лише по відношенню до громадян інших держав держави повинні були дотримуватися певних базових принципів. Таким чином, якщо інопланетянин (термін промовистий сам по собі, нагадуючи про істот з космосу) був поранений, тоді в гру могло вступити міжнародне право; держава могла бути притягнута до відповідальності, якщо вона була співучасником неналежного поводження з людиною, або якщо вона не змогла захистити людину. А якщо майно іноземця було конфісковане або експропрійоване, знову ж таки, держава може бути притягнута до відповідальності і, можливо, зобов'язана виплатити компенсацію. Однак, окрім цього, міжнародне право не розглядало становище приватних осіб, і такий стан речей тривав аж до XX століття. [5, с. 120].

Що ж стосується терміну «суб'єкт», то він часто розглядається як такий, що використовується переважно до прав людини, він упускає той факт, що для біженців, мігрантів, робітників і безробітних норми чинного міжнародного права не надто корисні; як правило, визначення статусу біженця залишається за національними органами влади на основі національного законодавства, і, як

правило, біженець, який подає прохання про притулок, повинен вміти орієнтуватися в національній бюрократії і бути здатним переконати місцевих чиновників у тому, що його справді слід розглядати як біженця [18, с. 287-307].

Переходячи до характеристики суб’єктів міжнародних правовідносин, слід визначити, що головним з них є, безумовно, держава. Також до них належать міжнародні організації, нації, народи, що борються за свою незалежність і квазідержавні утворення. Тим не менш, довгий час лише держави вважалися суб’єктами міжнародних правовідносин, і саме тому важливо визначити, які особливості структури сучасного суб’єктного складу, виходячи з процесу його формування.

Книга Яна Клабберса [5] говорить, що на сьогоднішній день світовий правопорядок чітко зараховує держави та міжнародні організації до своїх суб'єктів, але виникає питання, чи визнаються так само й інші суб'єкти. Це складне питання, оскільки міжнародне право не має формальних критеріїв для отримання «статусу суб'єкта» або, що на практиці означає майже те саме, міжнародної правосуб'єктності. Як ми побачимо, навіть у випадку з самими державами картина не зовсім ясна; не завжди зрозуміло, коли і як держави з'являються з точки зору міжнародного права. Постає питання, чи має міжнародна організація прямі права або обов'язки за міжнародним правом. Якщо так, то можна з упевненістю сказати, що вона є суб'єктом міжнародного права, принаймні в межах (і тут виникає певна циклічність) тих самих прав чи обов'язків. З цієї точки зору, немає жодних сумнівів, що вищезгадані фізичні особи зазвичай розглядаються як суб'єкти міжнародного права (а не просто як об'єкти міжнародно-правового регулювання), оскільки особи можуть користуватися правами безпосередньо за міжнародним правом, зокрема, у формі стандартів прав людини, а також за міжнародним гуманітарним правом (правом, що застосовується на полі бою і навколо нього) або за правом біженців. Також дедалі більше визнається, що особи можуть мати зобов'язання безпосередньо за міжнародним правом; поява міжнародного кримінального права, зокрема, свідчить про це [5, с. 85].

Роль держав як суб’єктів міжнародних правовідносин достатньо складно переоцінити, тому що вони є основними суб'єктами міжнародного права і зазвичай вважаються суверенними, що означає, що вони не повинні визнавати жодних повноважень згори або від когось іншого, якщо тільки вони самі цього не побажають. Важливо, однак, що суверенітет не є природним поняттям, а, навпаки, соціально сконструйованим [19, с. 744-745]. Держави в їх загальновизнаній формі сьогодні є відносно недавнім явищем. У середньовіччя і пізніше, домінуючою формою політичної організації була міська держава, і трохи пізніше з'явилися незалежні ліги, такі як Ганзейська (група торгових міст, розташованих переважно навколо Балтійського моря). Проте держава стала домінуючою формою політичної організації, в основному тому, що вона мала одну велику перевагу перед своїми конкурентами; держави разом могли б гарантувати, що їхня влада буде безперервною, тоді як влада міських держав, наприклад, ніколи не покривала сільську місцевість, що оточує місто [5, с. 86].

Міжнародні організації також відіграють далеко не останню роль у функціонуванні та розвитку міжнародних правовідносин. Міжнародні організації зазвичай визначаються як міжурядові організації, створені державами, як правило, за допомогою договору, для того, щоб виконувати завдання або функції, які самі держави не можуть або не бажають виконувати [5, с. 97]. Приклади варіюються від організацій для здійснення колективної безпеки (ООН) і тих, які присвячені торгівлі (СОТ) або розвитку (Світовий банк), до більш приземлених питань, таких як управління глобальним ринком продукції з бамбука і ротанга (INBAR) або надання досліджень лісового господарства в Європі (Європейський лісовий інститут).

Безперечним фактом є те, що організації виконують значні функції в глобальному управлінні; світ був би явно іншим місцем (і, ймовірно, набагато гіршим) без існування міжнародних організацій. Навіть саме міжнародне право виглядало б зовсім інакше [5, с. 98]. Як стверджують німецькі автори Маттіас Руфферт і Крістіан Вальтер, багато міжнародного права створюється міжнародними організаціями або в рамках них [20, с. 42]. Морське право було б

кардинально іншим без зусиль Міжнародної морської організації (ІМО), і трудове право багато в чому завдячує МОП. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) також відіграє важливу роль у ліквідації туберкульозу та боротьбі з іншими захворюваннями, від малярії та ВІЛ/СНІДу до пташиного і свинячого грипів.

Організації є твореннями своїх держав-членів, і ці держави зазвичай представлені в пленарному органі, таких як Генеральна Асамблея ООН або Конференція міністрів СОТ. Такі пленарні органи, як правило, є органами для обговорення і ще раз обговорення, а не швидкого прийняття рішень; вони є майданчиком для того, щоб політичні лідери проявляли себе на світовій арені [5, с. 98].

Корінні народи також мають певні права відповідно до міжнародного права. Часто, будучи вигнаними зі своїх споконвічних земель, права корінних жителів на ці споконвічні землі поступово стали визнаватися. Хоча колонізатори підтримали фікцію про те, що землі були або terra nullius під час колонізації, або некультурними і, таким чином, схожими на terra nullius, у справі 1992 року «Мабо» Верховний суд Австралії відхилив цей аргумент, стверджуючи, що англійські претензії на суверенітет над островами Мюррей (зараз Австралія) у 1879 році більше не були прийнятними. Суддя Бреннан висловився так: «Якщо поняття міжнародного права, що населена земля може бути класифікована як terra nullius, більше не має загальної підтримки, доктрини загального права, які залежать від (цієї доктрини), навряд чи можна зберегти [21].

Позиція корінного народу обговорюється не тільки у зв'язку з претензіями на рідні землі, але і щодо їх звичаїв. Особливі відносини з рідними землями можуть мати наслідки, коли йдеться про такі різноманітні теми, як охорона навколишнього середовища та інтелектуальна власність. Широко поширена думка, наприклад, що деякі корінні жителі мають знання про лікарські якості рослин і трав, які не мають аналогів у західної фармації, але закон про інтелектуальну власність полегшує те, що іноді називають «біопіратським» - патентування традиційних знань західними фармацевтичними компаніями [22, с. 171].

Інші суб'єкти міжнародних правовідносин можуть займати історичну позицію як суб'єкт міжнародного права. Це стосується, наприклад, Святого Престолу, який може укладати договори (так звані «конкордати»), а також має дипломатичні представництва; представник Святого Престолу згадується не як посол, а як нунцій. [5, с. 101]. Святий Престол часто має право брати участь у переговорах про багатосторонні конвенції, має дипломатичні відносини з багатьма державами і є учасником таких загальних документів міжнародного права, як Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року [7]. Однак він не є членом ООН, і думки розділилися щодо того, чи буде він мати право на членство відповідно до положень статті 4 статуту ООН, яка не тільки передбачає, що прагнучі члени повинні бути державами (це також сумнівно), але також повинні бути готовими і здатними здійснити зобов'язання, пов'язані з членством [15].

Таким чином, визначаючи суб’єктний та об’єктний склад міжнародних правовідносин, необхідно звернути увагу на процес розвитку міжнародного права, особливо щодо того, які явища чи визначення належали до тієї чи іншої категорії. Наприклад, у випадку з фізичними особами, коли до появи інститутів та законодавчої бази у сфері прав людини, вони досить часто вважалися саме об’єктами, однак зараз існують формулювання, що індивід може виступати і як суб’єкт, тісно пов’язаний з державою. Міжнародні організації, основна частина яких, постала протягом останніх ста років, саме завдяки цьому є повноправними суб’єктами міжнародних правовідносин. Окрім цього, корінні народи, завдяки показовим судовим прецедентам, вписуються у систему суб’єктного складу міжнародних правовідносин. Саме тому, суб’єкти та об’єкти міжнародних правовідносин слід вважати невід’ємними частинами загальної системи міжнародних відносин, місце і якій, вони отримали завдяки суспільно-правовим перетворенням у світі.

РОЗДІЛ 2
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЮРИДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОКРЕМИХ РІЗНОВИДІВ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН І СФЕР ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

2.1. Міжнародні правовідносини у безпековій сфері: ключові ознаки та особливості

Міжнародні правовідносини у безпековій сфері відіграють ключову роль у сучасному світі. Вони містять в собі широкий спектр дій, спрямованих на забезпечення стабільності та миру, запобігання та протидії транснаціональній злочинності, а також регулюванню військово-політичних відносин між державами. Саме тому було б доцільно розглянути безпековий аспект міжнародних відносин спираючись також і на історичний досвід, завдяки чому можна виокремити особливі моменти такої широкої галузі правовідносин.

Структура або система влади, яку держави створюють завдяки існуванню правовідносин, також має значний вплив на те, чи будуть вони знищені або не будуть використовувати силу. Цій структурі влади приписують причинно-наслідкову силу багато дослідників безпеки. Державна система, як стверджується, зважує на розумові рішення та дії всіх держав. Держави, як стверджує Кеннет Уолц, стурбовані не тільки своєю відносною владою по відношенню до суперників і союзників, але і відносною позицією влади в системі держав. Саме через цю структуру влади держави переслідують свої інтереси і реалізують свої цілі [24, с. 106].

Всі держави стверджують, що є кінцевим органом у вирішенні конфліктів між ними. Жодна інша політична одиниця не користується цим правом настільки, наскільки це робить держава, керуючи справами населення. Оскільки всі рівні у прийнятті цієї обставини, юридично і морально, вони спонукають знайти способи втілити цю обставину, придбавши достатні матеріальні можливості власними силами або укріпити свою владу шляхом союзу з іншими державами. Коли всі інші

не примусові засоби були вичерпані для вирішення певних суперечностей, державні конфлікти потім зводяться до випробування зброєю. Або, щоб уникнути збройного зіткнення, кожен повинен зібрати достатньо надійної саме матеріальної сили, щоб стримати свого суперника від посягання на державні інтереси [23, с. 27]. Державні системні структури, визначені виключно матеріальною владою, що знаходиться у розпорядженні держав, можуть приймати одну з трьох форм. Вони можуть бути багатополярними, біполярними або однополярними. У кожній системі, і особливо в багатополярних системах, широкий спектр можливих різних конфігурацій серед відповідних одиниць. Кожна система створює окремий набір обмежень і можливостей для держав у їх конкуренції нав'язувати свої переваги іншим державам і суб'єктам. Ці структури влади також можуть змінюватися з часом. Європейська державна система, яка стала моделлю для світової системи держав сьогодні, була багатополярною системою протягом більшої частини своєї історії [23, с. 28].

Міцна влада держави має вирішальний вплив на безпеку окремих осіб і груп осіб на територіях, над якими вона здійснює свою владу, а також на міжнародну безпеку. Те, який режим або порядок створюється в межах території держави, має чотири критично важливих виміри безпеки. Перший стосується відносин між державою та її політичним режимом і громадянським суспільством, над яким вона має владу. Питання безпеки, що виникають у цих відносинах, стосуються повноважень держави втручатися в громадянські права і права людини окремих осіб і груп, над якими вона реалізує свою суверенну владу і матеріальну силу. Ці відносини мають два важливі та взаємопов'язані аспекти. Перший стосується здатності індивідів і груп всередині громадянського суспільства мати відносини та обміни, вільні від втручання держави або нагляду з боку її кількох примусових органів - військових, поліції та цивільної бюрократії. Обміни між громадянами та вільно створеними об'єднаннями можуть відбуватися між членами однієї держави або між людьми та суб'єктами, що перебувають за межами державних кордонів [23, с. 33]. Наприклад, чи можуть приватні особи або корпорації укладати цивільно-правові договори купівлі-продажу товарів і послуг без втручання держави в ці

транзакції, але при цьому очікувати, що держава забезпечить виконання цих договорів? Звернути увагу також слід і на випадки американських громадян, які воювали на боці режиму Талібану в Афганістані. Захоплені в полон американськими військами, вони вважалися прихильниками терористів і полоненими у війні з тероризмом. Чи мають вони право об'єднуватися з ким завгодно, сповідуючи свої релігійні переконання, як вони стверджували, чи держава має право обмежувати це право, переслідуючи свою місію безпеки? Ці приклади ілюструють (але в жодному разі не повинні розглядатися як вичерпні) питання безпеки, що виникають у зв'язку з конкуруючими приватними претензіями на свободу від державного втручання і виконання державою своїх безпекових функцій [23, с. 34].

Держави також протистоять не лише силі інших держав, але й силі інших акторів, таких як міжурядові організації, тобто акторів, яких вони самі створили. Міжурядовим організаціям, таким як Організація Об'єднаних Націй, НАТО чи Світова організація торгівлі, приписують повноваження обмежувати держави і мати власні інтереси. Вони спрямовують, обмежують або, навпаки, розширюють владу та інтереси держав-членів. Ці організації доповнюються тисячами неурядових організацій. Вони впливають на політику та поведінку держав і міжнародних урядових. Глобальні ринки і, особливо, транснаціональні корпорації, які є домінуючими гравцями на них, ще більше обмежують і розширюють державну владу в залежності від сфери політики, наприклад, екології, охорони здоров'я, праці чи торгівлі. Впливові особи також здатні впливати на безпекові інтереси держави [23, с. 156].

Важливо зазначити і про співробітництво держав у безпековій сфері, особливо цікаво було б розглянути співпрацю потенційних суперників на міжнародній арені. Співпраця можливих ворогів з метою контролю над озброєннями не обов'язково суперечить реалістичним настановам. Співпраця між опонентами має сенс, якщо їхні життєві інтереси і саме виживання перебувають під загрозою, якщо вони не встановлять межі застосування сили для вирішення своїх розбіжностей в державних інтересах. Імовірно, вони також хочуть вижити і

уникнути катастрофічних наслідків майбутніх воєн. Ці оптимістичні реалісти припускають, що держави прагнуть уникнути випадкових та ненавмисних збройних конфліктів і намагаються мінімізувати їхні здебільшого непередбачувані та руйнівні наслідки шляхом обмеження насильства і швидкого завершення воєнних дій. Перша світова війна є прикладом таких небажаних наслідків, катастрофічних для всіх держав-учасниць - наслідків, яких ніхто не очікував і, звісно, не хотів і не бажав. Співпраця може бути розпочата, підтримана і посилена, але безумовно, глибинний конфлікт між суперниками триває, але з плином часу актори міжнародних відносин дізнаються, що вони отримують більше від співпраці, хоча і не обов'язково в рівній мірі, ніж якщо вони вступають в конфронтацію з суперником заради незначних бенефіцій і обирають безперервний конфлікт як свою стратегію [23, с. 146].

Однією з найбільш ключових сфер міжнародних правовідносин держав у безпековій сфері можна назвати сумісну боротьбу з тероризмом. До прикладу, після терактів 11 вересня співпраця, активізувалася, про що свідчить започаткування в 2003 році під проводом США Ініціативи з безпеки у боротьбі з розповсюдженням, яка зосереджується на співпраці, або нещодавнє Міжнародне партнерство проти безкарності за використання хімічної зброї, очолюване Францією [25]. Найбільш ілюстративною подією є Резолюція [26], яку Рада Безпеки (РБ) ООН під керівництвом США і Великої Британії ухвалила наступного року, зобов'язавши держави-учасниці відповідно до Глави VII Статуту ООН [15], що робить її обов'язковою для виконання, прийняти законодавство для заповнення прогалин, з особливим акцентом на «вжиття спільних заходів для запобігання» терористам у придбанні хімічної зброї. Цією Резолюцією було створено Комітет 1540, який фінансується державами-учасницями на добровільній основі [27, с. 143], і працює разом з незалежними експертами, які здійснюють моніторинг виконання, підтримують координацію між міжнародними організаціями, допомагають і співпрацюють з державами-учасницями [27, с. 142], Завдяки Комітету і різним міжнародним організаціям більше держав приєдналися до конвенцій про заборону зброї масового знищення (ЗМЗ) і тероризму, а також було започатковано багато

ініціатив, що свідчить про готовність держав до подальшої співпраці, а також про ефективність Резолюції [27, с. 148]. Резолюція 1540 дозволила подальший розвиток подій у контексті ЗМЗ і тероризму, але все ще залишаються питання, пов'язані з недержавними суб'єктами [27, с. 144], а також проблеми з імплементацією: Держави вжили більше законодавчих заходів, ніж правозастосовних, і, як правило, більше законодавчо регулюють питання, пов'язані з хімічною зброєю [27, с. 145], Готовність держав дотримуватися Резолюції 1540 відрізнялася залежно від того, як вони сприймають терористичний ризик і значення, яке вони надають своєму суверенітету [27, с. 140]. На сьогодні Резолюція є загальноприйнятою, а її мандат двічі продовжувався резолюціями Ради Безпеки [28], доки Резолюція 1977 [29], не продовжила його до 2021 року, що свідчить про глобальне визнання необхідності довгострокових зобов'язань і поглиблення зусиль зі співробітництва [27, с. 149].

Таким чином, слід зазначити, що міжнародні зусилля у питанні підтримання міжнародної безпеки проглядаються на різних рівнях. Держави шукали і шукатимуть нові способи налагодження співробітництва між собою, навіть іноді за наявності розбіжностей у національних інтересах, оскільки це матиме довготривалий позитивний ефект для мирного співіснування. Починаючи від кооперації держав стосовно боротьби з міжнародним тероризмом та скорочення кількості зброї масового ураження, закінчуючи створенням організацій, військово-політичних союзів, які покликані забезпечувати мир у регіоні та світі. Для вдосконалення міжнародних правовідносин у сфері безпеки слід здійснити наступні кроки: адаптувати міжнародне законодавство до нових викликів, зокрема кіберзагроз та транснаціонального тероризму; посилити співпрацю між державами та міжнародними організаціями для реагування на загрози; забезпечити координацію міжнародних правоохоронних органів для боротьби з транснаціональною злочинністю; впровадити механізми міжнародного правосуддя тощо.

2.2. Правовідносини суб’єктів міжнародного права у сфері міжнародної торгівлі

Торгівельна сфера з давніх-давен посідає одне з провідних місць у міждержавних відносинах, оскільки вона забезпечує обіг товарів та послуг у світі. Темпи міжнародної торгівлі зростають, наприклад, після падіння на 1,2% у 2023-му загальний обсяг світової торгівлі у 2024-му році зросте на 2,6% і ще на 3,3% – у 2025-му, прогнозує СОТ [73]. Згідно з даними ЮНКТАД, обсяг міжнародної торгівлі у 2023 році знищився для торгівлі товарами на 5%, але зріс на 8% для торгівлі послугами [74]. Таким чином, станом на кінець ІІ кварталу 2024 року, темпи міжнародної торгівлі знову показують зростання, навіть враховуючи високий рівень світової напруженості. Саме тому досить важливо розглянути сферу торговельних відносин у парадигмі сьогоднішніх міжнародних відносин. Відомо, що торгівельні відносини сприяють потраплянню іноземних товарів на внутрішній ринок держав, тому галузі міжнародного торгового права відводиться ключова роль у системі правовідносин. Слід визначити, що зовнішня торгівля трактується у двох різних значеннях. У першому значенні цей вид торгівлі означає обіг товарів з різних країн, тоді як зовнішня торгівля у другому значенні, крім обігу товарів, означає обіг капіталу, послуг, робочої сили, передачу інформації тощо. Виходячи з цього, залежно від обміну валют у зовнішній торгівлі розрізняють: міжнародний обмін вантажами, міжнародний обмін послугами, міжнародний рух капіталів (вигод) і міжнародний рух робочої сили [30, с. 172].

Необхідно відзначити основних регуляторів міжнародних торговельних відносин [30, с. 174]:

- Держави: відіграють ключову і незаперечну роль у створенні міжнародного права. Визначення того, чи є той чи інший суб'єкт державою, саме по собі є складним завданням. Більшість суверенних країн є державами як де-юре (за законом), так і де-факто (насправді);
- ТНК: відіграють все більшу роль у розвитку міжнародного права. Корпорації є комерційними організаціями, метою яких є отримання прибутку.

Корпорації лобіюють інтереси держав і міжнародних організацій, подібно до неурядових організацій, в надії, що їхні інтереси будуть захищені міжнародним правом;

- Міжнародні неурядові організації: створюються між двома або більше державними урядами двох або більше держав. Деякі організації діють шляхом прийняття рішень на основі голосування кожної держави-члена, деякі приймають рішення на основі консенсусу або одностайності, тоді як інші мають зважені голоси структури, засновані на інтересах безпеки або грошових пожертвах;
- Регіональні організації: сприяють розвитку економічної інтеграції та встановленню торговельних угод між країнами. Регіональні торговельні угоди можуть створювати зони вільної торгівлі, митні союзи чи більш глибокі інтеграційні об’єднання;
- Юридичні особи: виступають як суб’єкти міжнародного приватного права, що укладають міжнародні комерційні правочини. Вони також можуть впливати на регулювання тарифів та нетарифних заходів у міжнародній торгівлі;
- Фізичні особи. Становище фізичних осіб у міжнародному праві значно змінилося протягом останнього століття. Зараз, більш ніж будь-коли, міжнародне право надає фізичним особам більше прав і покладає на них більшу відповідальність за свої дії. Наприклад, право прав людини намагається встановити, що кожна людина в усьому світі має певні основні права, які не можуть бути порушені;
- Арбітражні асоціації: надають платформу для вирішення міжнародних комерційних спорів. Вони можуть використовувати різні процедури та правила для розгляду спорів, які сторони можуть обрати;

Сфера міжнародного торгового права регулюється досить вичерпним числом договорів та конвенцій, які являються постійними і необхідними дороговказами . Основним джерелом міжнародного приватного права у сфері міжнародної купівлі-продажу товарів є контракт. Контракти вважаються «міжнародними», коли угоду укладають дві або більше держав, що закріплюється статтею 1 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної

купівлі-продажу товарів 1980 р. [31], а також Принципами вибору права в міжнародних торговельних договорах 2015 р. («Гаазькі принципи»), стаття 1 (2) [32].

Сторони договору можуть обрати як міжнародне право, так і право, що регулює їхні договори. Якщо сторони не оберуть застосовне право, суд, який визнає юрисдикцію спору, повинен буде застосувати відповідні норми колізійного міжнародного приватного права, щоб визначити, яке право застосовується до договору. У практиці міжнародної торгівлі сторони часто обирають арбітраж як метод вирішення спорів. Міжнародний торговельний арбітраж може бути особливо популярним, оскільки, на відміну від судових рішень, існує єдиний майже всеохоплюючий режим виконання іноземних арбітражних рішень [30, с. 175].

Суб'єкти, що займаються зовнішньою торгівлею, представляють національну економіку на міжнародному та світовому рівні, отже, їх економічні та моральні зобов'язання щодо збереження авторитету своєї країни. Зі специфіки зовнішньої торгівлі видно також тенденцію робити її ефективною. Суб'єкти міжнародних торговельних відносин для виконання ефективної та роботи повинні досягти міжнародної конкуренції за впровадження на ринку. Вони повинні добре знати положення щодо регулювання зовнішньої торгівлі, як національної, так і тих, які застосовуються в країнах ділових партнерів. Цей вид компактності обумовлений досягненням високого рівня технічного оснащення та кадрового забезпечення суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Усвідомлюючи потенційні переваги зовнішньої торгівлі в будь-якій національній економіці та не допускаючи, щоб частка надлишкової вартості завжди надходила до іноземних країн, що ставить виклик державному уряду, який обґрунтовує свою причетність до регулювання потоків у сфері. Держава шляхом вжиття заходів та інструментів захисної політики має тенденцію впливати на покращення позицій місцевих суб'єктів господарювання та зовнішньої торгівлі, а також на внутрішньому та міжнародних ринках. [30, с. 176]. В системі міжнародних торговельних відносин існує також поняття загальноприйнятого стандарту честі та моральних норм загалом, а в рамках добрих ділових звичок під цим розуміється поведінка, за

допомогою якої кожен із законних ділових партнерів надає точні дані для себе і для свого підпису. Як зазначають науковці Лестер, Мерк'юрі та Девіс, сам термін дещо складно визначити, оскільки він часто використовується для позначення найбільшого масиву міжнародного економічного права, а також угод, безпосередньо пов'язаних з потоком товарів і послуг через національні кордони [33, с. 571]. З цієї причини більшість початкових юридичних текстів зосереджуються на праві, що стосується «правових інструментів, які регулюють торговельні потоки»; виду, кількості, властивостей та якості товарів, які є предметом продажу; дотримання термінів доставки та замовлення товарів і оплати; не ставлять під сумнів свого партнера; повністю поважають дане слово і, відповідно, дотримуються обіцянок, які він дав, тощо [30, с. 177].

Сучасні міжнародні торговельні відносини складно було б уявити без міжнародних організацій, які покликані здійснювати певні регулятивні функції. Торговельне право вважається відмінним від міжнародного права, оскільки воно практикується галузевими фахівцями, які займаються внутрішнім регулюванням, або фахівцями ГАТТ/СОТ у Женеві. Після створення СОТ дедалі більшого значення надається інтерпретації міжнародного права в «праві СОТ» [30, с. 178]. Лестер та ін. розглядають низку підходів до теоретичного осмислення місця торгового права в ширшій системі міжнародного права і доходять висновку, що все ще бракує ясності щодо сфери застосування міжнародного права в торговельній системі. [33]. Важливо підкреслити, що метою СОТ є регулювання міжнародних торговельних відносин (зокрема зовнішньоторговельних політик держав-членів) шляхом розробки системи правових норм міжнародної торгівлі, контролю за їх дотриманням та забезпеченням необхідних умов для проведення багатосторонніх переговорів, спрямованих на лібералізацію світової торгівлі. Діяльність СОТ спрямована на забезпечення довгострокового та стабільного функціонування системи міжнародних торговельних відносин, лібералізацію міжнародної торгівлі та торгівлі всіх країн (реалізація норм про режим найбільшого сприяння, національний режим та заборону всіх форм дискримінації), поступову ліквідацію тарифів та торговельних обмежень, а також виконання інших завдань. Тому

дослідження міжнародно-правових механізмів системи ГАТТ/СОТ має важливе значення, перш за все, теоретичне з точки зору з'ясування місця і ролі цих механізмів у правовому регулюванні світових господарських зв'язків, а також з суто практичної точки зору, тобто з точки зору об'єктивної необхідності інтеграції окремих держав у багатосторонню торговельну систему [34, с. 12]. СОТ є консолідованою системою всіх угод і домовленостей, прийнятих в результаті багатосторонніх торговельних переговорів в рамках ГАТТ (1947-1994 рр.), що надає їй статус єдиної правової інституційної основи світової торговельної системи. Сьогодні СОТ налічує 164 члени, які охоплюють понад 98% світової торгівлі [72]. Система СОТ покликана виконувати такі функції:

- діяти як багатосторонньо узгоджений набір правил, що регулюють поведінку урядів країн-членів у сфері торгівлі (по суті, це набір правил, що регулюють поведінку держав та їхніх комерційних суб'єктів на світовому ринку);
- виступає форумом для торговельних переговорів, спрямованих на лібералізацію торгівлі та підвищення її передбачуваності, або шляхом відкриття внутрішніх ринків, або шляхом посилення та розширення самих правил;
- СОТ діє як міжнародний суд і може вирішувати спори між урядами країн-членів та СОТ [34, с. 14].

Протягом довгого періоду розвитку міжнародних торговельних відносин поступово формувалися та розвивалися правила міжнародної торгівлі, які багато в чому є дороговказами у міжнародній економічній системі. Одним словом, функція міжнародних правил полягає в тому, щоб прирівняти і стати такою ж практикою в міжнародних ділових відносинах. Залежно від того загальні правила торгівлі приймають і оголошують більш широкі асоціації суб'єктів економічного розвитку, трейдерів або інших [35, с. 73]. Існують так звані «правила тягаря», які описують специфічний ринок зовнішньої торгівлі, де містяться основні умови для включення цих ринків. Будь-який суб'єкт, який хоче здійснювати операції на біржі, повинен правильно і детально знати всі «правила гри» цього ринку. Крім регулювання угоди купівлі-продажу; способу приєднання; норм і стандартів з точки зору кількісних і якісних характеристик товару, в правилах фондової біржі також регулюються

питання способу вибору можливих спорів і т.д. Деякі правила також описують форму договорів купівлі-продажу (наприклад, продаж за «стандартним розірванням»). Допуск і неухильне дотримання учасниками цих ринків положень спеціальних правил є умовою участі в торгових операціях. Недотримання правил торгівлі означає відсутність можливості для торгівлі на конкретному ринку [30, с. 183].

Підсумовуючи, варто сказати, що сучасна система правовідносин суб'єктів міжнародного торгового права вибудовувалася досить активно, особливо протягом останнього століття. Формувалися певні правила та норми, які згодом стали загальноприйнятими, були створені ключові організації, які мали на меті систематизацію та гармонізацію міжнародного торгового права. Сьогодні, міжнародна торгівля переживає непростий період, коли ключові в окремих сферах учасники торговельних відносин зазнають економічних втрат через бойові дії або санкції. Особлива роль в системі світової торгівлі питанні відводиться, безумовно СОТ, що стала наступницею ГАТТ. СОТ виконує безліч ключових функцій, наприклад виступає майданчиком для переговорів між державами-членами, де вони можуть обговорити власні економічні інтереси та вирішити суперечності. З останнього, власне, і випливає ще одна не менш важлива функція – судова. Також, система міжнародного торгового права допомагає регуляторам торговельних відносин, у першу чергу таким як держави, ТНК, міжнародні неурядові організації, регіональні організації розуміти своє місце на міжнародній арені та ефективно співпрацювати одне з одним. Сучасні ралії розмежовуються в рамках міжнародних торговельних відносин «право СОТ» (для публічно-правових відносин в даній галузі) і комерційних відносин (для приватноправових відносин). Важливо забезпечити дотримання договірних зобов'язань, використовувати міжнародний арбітраж для вирішення спорів та адаптуватися до змін у міжнародних торговельних нормах. Ефективність у цій сфері залежить від розуміння та застосування цих правил.

2.3. Співвідношення міжнародних правовідносин з міжнародним захистом прав людини

Важливість сфери міжнародного захисту прав людини складно переоцінити, до того ж, це досить молода галузь міжнародних правовідносин. До прикладу, відповідно до статистики ЄСПЛ за 2023 рік, загалом протягом року Суд отримав 34650 заяв (у 2022 році їх було 45500) [75]. Не дивлячись на це, кількість звернень до ЄСПЛ і до інших судових інстанцій залишається вражаючою, що в корте підкреслює актуальність проблеми захисту прав людини.

Формування і постійний розвиток правозахисних інститутів відбувається у загальній системі міжнародних правовідносин, оскільки головні їх суб’єкти виступають ключовими гарантами і функціонерами, а саме держави разом з міжнародними організаціями. Права людини широко вважаються тими основними моральними правами людини, які необхідні для життя з людською гідністю. Таким чином, вони є засобом більшої соціальної мети, і саме правова система говорить нам у будь-який момент часу, що права вважаються найбільш фундаментальними в суспільстві. Навіть якщо людські права вважаються невід'ємними, моральний атрибут осіб стосовно того, що державні органи влади не повинні суперечити, а права все одно повинні бути ідентифіковані, тобто побудовані людьми і кодифіковані в правових системах [36, с. 13].

Твердинею у питанні нормативного закріплення основоположних прав людини є, безсумнівно, Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році [37]. Після ейфорії, викликаної її прийняттям, захисникам прав людини довелося чекати ще три десятиліття, перш ніж такі принципи почали значно стримувати поведінку держав. У проміжний період, заклик до держав дотримуватися універсальних прав був приглушений двома факторами: по-перше, пріоритетом, який надавали національній безпеці провідні держави (та їхні союзники) під час холодної війни; а по-друге, те, що держави не допустили багатостороннього моніторингу своїх правозахисних практик. Цей останній пункт був гарно проілюстрований першою сесією Комісії ООН з прав

людини, яка зазначила, що вона «не має права вживати жодних заходів стосовно будь-яких скарг щодо прав людини» [38, с. 73]. Іншими словами, від самого початку права людини були затьмарені системними факторами, пов'язаними з суперництвом великих держав і бажанням членів міжнародного співтовариства розглядати права людини як стандарти, а не як зобов'язання, що підлягають виконанню. За винятком обмеженої групи держав, які підписали Європейську конвенцію з прав людини, загальна картина з 1945 по 1973 рік була такою, що між стандартами та їх дотриманням існував зяючий розрив [39, с. 65].

Не менш важливо і визначити місце Комісії ООН з прав людини, результати діяльності якої можна побачити через призму часу. Раніше про Комісію ООН з прав людини говорили, що вона є головним органом організації, або дипломатичним центром, з питань прав людини. Після «холодної війни» це було вже не зовсім так. Якщо Рада Безпеки встановлює зв'язок між правами людини і міжнародним миром і безпекою, то Рада стає найважливішим, безумовно, найбільш авторитетним форумом ООН з прав людини. Можна сказати, що до початку XXI століття Комісія залишалася центром традиційної або рутинної дипломатії з прав людини, крім офісу Генерального секретаря, і в тісному тандемі з Верховним комісаром ООН з прав людини. Система ООН ніколи не була відома жорсткою організацією та впорядкованими чіткими ланцюгами управління [40, с. 92]. Комісія ООН з прав людини спочатку служила в якості органу з розробки Міжнародного білля про права людини та багатьох інших міжнародних документів з прав людини. Завдяки своєму складу, а також зосередженості на розробці правових стандартів, протягом перших двадцяти років Комісія уникала конкретних запитів щодо конкретних прав у конкретних країнах. В одній чудовій фразі вона продемонструвала «жорстку прихильність до нечутливості» [41, с. 23]. Цьому сприяв той факт, що і Схід, і Захід під час холодної війни знали, що якщо вони підніматимуть конкретні питання прав людини, то такі розслідування можуть бути обернені проти них самих. Захід контролював Комісію в перші дні її існування, але його власний послужний список щодо расизму та дискримінації підказував обережність перед обличчям будь-якого бажання вдарити по комуністам за очевидні порушення громадянських і

політичних прав. Так чи інакше, дебати про порушення прав людини часів холодної війни відбувалися на Генеральній Асамблеї ООН, і, слід зазначити, без будь-яких помітних наслідків для поліпшення фактичної практики дотримання прав людини по обидва боки «холодної війни», а саме: в Радянському Союзі і в США [40, с. 92].

Велика кількість міжурядових організацій, що займаються правами людини, означає, що держави-члени майже щодня стикаються з дипломатичною позицією з якогось питання прав людини. Це, безумовно, стосується розгалуженої системи ООН, але також і більш обмежених організацій, таких як ОБСЄ, Рада Європи та ОАД. Навіть у Співдружності Націй, колишній Британській Співдружності, є випадки для голосування з питань прав людини, що стосуються, наприклад, урядового порушення прав у Зімбабве. Колишні британські колонії в Азії, регіоні без міжурядової правозахисної організації, змушені вирішувати проблеми прав людини через Співдружність [40, с. 200]. Досить важливою є, безумовно і кооперація держав у правозахисній сфері. Держави можуть запропонувати міністерські візити або запросити іноземних дипломатів або глав держав з метою підтримки політики в галузі прав людини. Уряди можуть бути запрошені для участі в міжнародних конференціях або для приєднання до міжнародних організацій, таких як Рада Європи або Європейський Союз, з метою впливу на політику в галузі прав людини. Такі організації, як ЄС, відзначають внутрішню політику щодо прав людини держав-членів. Однією з причин розширення членства в НАТО була інтеграція певних колишніх авторитарних держав у військовий альянс для конституційних демократій [40, с. 201].

Досить важливо було б підкреслити роль міжнародних неурядових правозахисних організацій, роль яких суттєво збільшилася за останні десятиліття, так само можна відзначити і зріст їхньої ролі у міжнародних правовідносинах. З цієї групи лише кілька організацій мають необхідний бюджет, контакти, досвід і репутацію для того, щоб змусити світові ЗМІ та уряди країн приділяти їм хоча б періодичну увагу в різних питаннях і ситуаціях: Amnesty International (AI), Human Rights Watch (HRW), Міжнародна комісія юристів, Міжнародна федерація прав людини, Міжнародний комітет Червоного Хреста, Human Rights First, Юристи без

кордонів, Лікарі без кордонів, Лікарі за права людини, Міжнародна організація проти рабства, PEN (Поети, есеїсти, прозаїки), Стаття 19 (присвячена свободі слова) тощо. Коли відбувається міжнародна зустріч, присвячена правам людини, приватні групи, які ідентифікують себе як такі, що працюють насамперед у сфері міжнародного права, миру, світового порядку, жіночих питань тощо, можуть збільшити кількість активних правозахисних груп до кількох сотень - 200-800 може бути очікуваним діапазоном. Основні адвокатські групи є неурядовими організаціями або міжнародним неурядовими організаціями [40, с. 241].

Звертаючи увагу на ключові перешкоди впливу міжнародних неурядових організацій у світі, слід підкреслити деякі обставини, що стають на їхньому шляху. Найбільшою перешкодою для доведення впливу правозахисних неурядових організацій було те, що в більшості ситуацій їхній вплив зливався з впливом державних службовців у контексті інших факторів, таких як висвітлення в ЗМІ. На жаргоні соціальних наук це проблема «агент-структура»: агенти, або актори, діють у певному контексті (структурі). Навіть використовуючи однакову тактику, іноді агент досягає успіху, а іноді ні, як у випадку з лондонським Товариством боротьби з рабством у боротьбі з работоргівлею та антирабовласницьким рухом. Вирішальну роль відігравала «структура» в Європі чи Карибському басейні, а саме, наприклад, британський уряд перебував під серйозним тиском з боку Франції [40, с. 256]. До прикладу, час від часу, певні держави намагаються заблокувати деяким правозахисним неурядовим організаціям отримання або поновлення їхнього консультативного статусу в системі ООН. Це статус, який дозволяє неурядовим організаціям поширювати документи та виступати на певних засіданнях ООН. Якби неурядові організації не мали впливу і ніколи не дратували держави, останні не були б так зацікавлені в блокуванні діяльності перших. Державна опозиція та критика неурядових організацій є досить чітким свідченням того, що держави, тобто уряди, які виступають від їх імені, приділяють певну увагу правозахисним неурядовим організаціям та турбуються про те, що вони говорять. Очевидно, що більшість держав дбають про свою репутацію в міжнародних відносинах і докладають значних зусиль, щоб протидіяти міжнародній критиці [40, с. 259].

У контексті визначення місця міжнародного права прав людини у системі міжнародних правовідносин варто згадати і про міжнародне гуманітарне право, оскільки проблема дотримання прав людини у воєнний час періодично постає на порядку денному і вимагає ретельної уваги. Доречно було б розглянути і основоположні документи сфери міжнародного гуманітарного права. Наприклад, стаття 15 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) [42] від 4 листопада 1950 року стосується долі норм прав людини в ситуаціях, коли життю нації загрожує війна або інші надзвичайні ситуації. За таких обставин відповідній державі-учасниці дозволяється «вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією». Однак права людини, закріплені в ЄКПЛ, можуть бути обмежені лише в тій мірі, в якій цього суворо вимагає гострота ситуації. Відступ від деяких прав, прямо зазначених у вищезгаданих статтях, не допускається (зокрема, від права на життя, свободу віросповідання та заборону катувань). Ці права людини називаються непорушними, що означає, що вони повинні застосовуватися за будь-яких обставин, без винятку. Тим самим перетинається традиційна непроникна межа між міжнародним гуманітарним правом, яке застосовується під час збройних конфліктів, і правом миру. Цей «перетин кордону» також підтверджується статтею 3, спільною для Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року [43], яка містить перелік прав, що підлягають захисту за будь-яких обставин. Всі ці документи з прав людини показують, що права людини є невід'ємною частиною правових норм, що регулюють війни та інші надзвичайні ситуації.

Деякі зобов'язання, передбачені договорами з прав людини, залишаються чинними під час збройних конфліктів. Результатом цього, безсумнівно, є значне перетинання галузей міжнародного гуманітарного та права прав людини. Однак реакція юридичної думки на цю ситуацію відрізняється. Деякі автори виступають проти «пропаганди злиття двох частин міжнародного права» і говорять про теорію взаємодоповнюваності [44, с. 162]. Згідно з цією теорією, право прав людини і міжнародне гуманітарне право не є ідентичними частинами права, але доповнюють

одна одну і, в кінцевому рахунку, залишаються різними. Це, безсумнівно, правда, але справа в тому, що вони перетинаються.

Насамкінець варто підкреслити, що галузь міжнародного захисту прав людини надійно вбудована в систему міжнародних правовідносин, оскільки саме суб'єкти забезпечують функціонування правозахисних інститутів та їх подальший розвиток. Комісія ООН з прав людини, яка виступає одним із ключових органів у відповідному питанні, основоположні документи Організації Об'єднаних Націй, наприклад Загальна декларація прав людини 1948 року, Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року. Окрім цього слід зазначити і Конвенцію Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, а також неурядові організації, як-от Amnesty International. Усі вони є частиною розгалуженого механізму захисту прав людини в усьому світі. Щодо вдосконалення міжнародних правовідносин, особливо у контексті захисту прав людини, важливо зосередитися на таких напрямках: розробка та удосконалення міжнародних конвенцій, які відповідають сучасним викликам; зміцнення інституційних механізмів для моніторингу дотримання прав людини; підвищення обізнаності та освіти у сфері прав людини на всіх рівнях; забезпечення ефективного доступу до правосуддя для жертв порушень прав людини; та підтримка громадянського суспільства у захисті прав людини. Ці кроки сприятимуть створенню більш справедливої та ефективної системи міжнародних правовідносин, яка захищає основоположні права та свободи.

РОЗДІЛ 3
ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВІДНОСИН В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВОПОРЯДКУ

3.1. Роль міжнародних правовідносин у формуванні міжнародної судової практики

Судова практика є відмінним показником ефективності системи захисту суб'єктів міжнародних правовідносин у різноманітних сферах: захисту прав людини, торговельних відносинах, міжнародній кримінальній сфері і так далі. Судові справи формують прецедентне право, значущість якого досить складно переоцінити. Функція міжнародних судів щодо встановлення норм міжнародного права є особливо важливою, коли вони встановлюють міжнародне звичаєве право шляхом визнання. Міжнародний звичай набуває статусу правової норми через opinio juris sive necessitatis, тобто підтвердження того, що тривала практика визнається як правова норма учасниками міжнародних правовідносин [53, с. 257].

Сьогодні інституційна структура міжнародного правосуддя включає Міжнародний суд ООН; Міжнародний арбітражний суд (створюється для розгляду конкретних справ і виконує судові функції відповідно до обставин і характеру справи); Міжнародний трибунал з морського права; Суд Європейського Союзу; Європейський суд з прав людини; Міжамериканський суд з прав людини; Економічний суд СНД; Міжнародний трибунал по Руанді; Міжнародний фінансовий суд та низка арбітражних трибуналів. Ці судові установи включають Міжнародний суд ООН, Міжнародний арбітражний суд, Суд Європейського Союзу та Міжнародний суд з регіональних економічних питань для вирішення фінансових спорів між державами [53, с. 258].

У сфері захисту прав людини одну з ключових ролей грає саме Європейський суд з прав людини, тому слід розглянути деякі визначні справи цього суду. Відповідно до статті 15 Європейської конвенції з прав людини [42] відступи

від обов'язків за Конвенцією допускаються тільки в тому випадку, якщо вони збігаються з іншими міжнародно-правовими обов'язками. У справі Північної Ірландії [45] Європейський суд з прав людини досліджував, чи були відступи, прийняті Сполученим Королівством, відповідно його зобов'язанням за міжнародним публічним правом. Зокрема, Суд розглянув, чи відповідає британське законодавство в Північній Ірландії Женевським конвенціям. Оскільки ірландській стороні не вдалося надати додаткові фактичні деталі, розслідування обмежилося заявою про те, що Женевські конвенції також застосовують [45]. Цей приклад чітко ілюструє, що звернення до міжнародного гуманітарного права, як правило, можливе відповідно до ЄКПЛ.

У справі Loizidou v. Turkey [46] ЄСПЛ не застосовував міжнародне гуманітарне право, хоча справа стосувалася порушень прав людини, що виникли внаслідок військової окупації: кіпрський позивач не зміг використовувати своє майно на Північному Кіпрі після турецького вторгнення 1974 року. У 1989 році вона подала скаргу, в якій стверджувала, що постійна відмова дозволити їй доступ до свого майна є порушенням її права на мирне користування своїм майном відповідно до статті 1 Додаткового протоколу I до ЄСПЛ [47]. Зрештою ЄСПЛ виніс 28 липня 1998 року рішення на її користь відповідно до статті 50 ЄСПЛ [48, с. 806]. Вирішальним для справи було питання про те, хто був суверенним над Північним Кіпром, бо Туреччина стверджувала, що це не був правильний відповідач, і що правильним відповідачем насправді була «Турецька Республіка Північного Кіпру», незалежна держава, відповідальна за свої дії відповідно до міжнародного права. У своєму рішенні ЄСПЛ визначив, що визначення юрисдикції статті 1 ЄКПЛ не обмежується власною національною територією [42]. Питання суверенітету було набагато важливішим, оскільки воно могло мати наслідки як всередині, так і за межами національної території держави. Таким чином, держава може мати ефективний контроль над іншим «утворенням» за межами своєї національної території із застосуванням військових заходів, неважливо, чи здійснюється цей контроль власними збройними силами або підпорядкованою місцевою адміністрацією. Оскільки заявниця не змогла скористатися своїм майном

через окупацію турецькими військами, ці заходи перейшли під юрисдикцію Туреччини, відповідно до статті 1 Конвенції [42],.

Згідно з Женевськими конвенціями [43], сторони збройного конфлікту пов'язані, навіть якщо їх дії були вчинені за межами їх національної території. У світлі рішення у справі «Loizidou v. Turkey» [46] зрозуміло, що держава може здійснювати юрисдикцію навіть за межами своєї національної території. Тому тим більше дивно, що ЄСПЛ не зміг застосувати більш широке тлумачення терміну «юрисдикція» у справі «Bankovic v. Belgium» [49]. Родичі чотирьох громадян Союзної Республіки Югославія, які загинули під час атаки НАТО на радіомовну станцію Белграда, подали скаргу на кілька держав-членів НАТО. Скаржники, зокрема, стверджували, що напад порушив право на життя, право на свободу вираження поглядів та право на ефективний правовий засіб, як це передбачено ЄСПЛ. Вони також засновували свої заяви на обов'язках держав, що випливають з міжнародного гуманітарного права, яке, на їхню думку, було застосовним, з одного боку, тому що держави-члени НАТО були учасницями Женевських конвенцій [43] та відповідних правил Додаткового протоколу I та з іншого, оскільки обидва ці набори правил містили норми звичайного характеру. Суд не розглядав аргумент міжнародного гуманітарного права і зосередився виключно на обмеженні сфери застосування Європейської конвенції з прав людини шляхом надання обмежувального визначення терміну «юрисдикція». Суд одностайно встановив, що юрисдикція в міжнародному праві є переважно територіальною, і що інші підстави юрисдикції повинні вважатися «винятковими». Позов Банковича був визнаний неприйнятним [48, с. 809]. Аналогічним зі справою «Loizidou v. Turkey» [46] стало рішення у справі «Ilascu v. Moldova and Russia», в якому суд визнав обидві держави відповідальними за порушення прав людини в Придністров'ї [50].

У справі «Gülec v. Turkey» [51], що стосується інциденту, коли з танка були зроблені постріли по демонстрантах, які жорстоко протестували, а син головного скаржника був смертельно поранений, Суд розглянув, чи допустиме застосування насильства відповідно до статті 2.2 (c) ЄКПЛ. Суд постановив, що застосування сили має бути пропорційним меті та використаним засобам. У справі, що

розглядається, збройні сили, очевидно, не зважили ситуацію в цьому відношенні, оскільки вони використовували бойову зброю, хоча вони були оснащені необхідним обладнанням (водомет, захисні щити, гумові кулі або сльозогінний газ) для протидії демонстрантам. Уряд не зміг показати жодних доказів того, що серед протестувальників були терористи. Масове застосування збройної сили, яка спричинила смерть пана Гюльця, не було визнано абсолютно необхідним у значенні статті 2. Тому Туреччину визнали винною в порушенні ЄКПЛ [48, с. 811].

Справа «Engel v The Netherlands» [52], в якій ЄСПЛ прямо посилається на міжнародне гуманітарне право, показує, що немає ніяких теоретичних юридичних заперечень проти прямого застосування міжнародного гуманітарного права. Вчені привітали посилання на статтю 8 першої Женевської конвенції, оскільки цей договір «так добре прийнятий». З огляду на це рішення, очевидно, що ЄСПЛ досі утримувався від застосування міжнародного гуманітарного права лише на політичних підставах [48, с. 812].

Міжнародне фінансове право, як одна із провідних галузей міжнародних правовідносин, налічує значну кількість показових судових справ, які варто було б розглянути. У системі джерел міжнародного фінансового права рішення міжнародних судів мають таке ж значення, як і в загальному міжнародному праві. У фінансовій сфері такі рішення можуть виносити як міжнародні суди загальної юрисдикції, так і міжнародні судові установи економічного характеру. Дотримання норм і принципів міжнародного фінансового права є важливим для легітимності міжнародного фінансового правопорядку. Міжнародне правосуддя у сфері міжнародних фінансових відносин є невід'ємною частиною правового механізму забезпечення правопорядку в цій сфері, а дослідження цього механізму потребує правового аналізу спорів між суб'єктами міжнародного права з фінансових питань [53, с. 258].

Практика Міжнародного суду ООН у питанні фінансових спорів наглядно демонструє авторитетність інстанції у ведені та вирішенні багатьох справ. До прикладу: Справа про монетарне золото, вивезене з Риму в 1943 р. (1954) [54], Справа про деякі норвезькі позики (Франція проти Норвегії) 1957 р [55], Справа

про деякі іранські активи (Ісламська Республіка Іран проти Сполучених Штатів Америки) 2023 р. [56], та Справа щодо застосування Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 2017 р. (Україна проти Росії) 2024 р. [57]. 6 червня 1957 року Міжнародний суд ООН ухвалив рішення (№ 27) у Справі про деякі норвезькі позики (Франція проти Норвегії) [55], в якому дійшов висновку, що до кредитного зобов'язання має застосовуватися право країни, в якій було надано позику (норвезьке право). Таким чином, Суд вирішив, що він не є компетентним вирішувати спори, передані йому на розгляд на прохання уряду Франції. Оскільки рішення МС ООН не містить резолютивної частини з основного питання, проаналізувати його положення з точки зору того, чи є вони формальним підтвердженням загальної практики фінансових відносин між державами та тлумачення міжнародних фінансових угод, не представляється можливим. Однак рішення підтверджує, що у правовідносинах між державою та іноземною фізичною (або юридичною) особою застосовується національне право [53, с. 260].

Досить свіжою та актуальною справою є вищезазначена Справа щодо застосування Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 2017 р. (Україна проти Росії) 2024 р. [57], рішення щодо якої суд виніс зовсім нещодавно - 31 січня 2024-го року. Незважаючи на семирічний перебіг судового процесу, Суд не задовольнив більшу частину обвинувачень України. Наприклад, не було винесено рішення щодо визнання Російської Федерації державою, що фінансує тероризм, особливо в питанні постачання озброєння. Лише у єдиному питанні вдалося досягти бажаного, Суд постановив, що з боку Росії не було проведено необхідного розслідування обвинувачень щодо терористичних дій членів так званих «ДНР» та «ЛНР» після початку збройної агресії на Донбасі у 2014-му році. По іншим питанням, Суд, на жаль, також не виніс рішень на користь України у питаннях дискримінації українців та кримських татар у окупованому Криму, виплати будь-яких компенсацій і так далі. Не дивлячись на доведені терористичні акти, вчинені РФ після початку агресії в Україні, як-от фінансування збройних

формувань на Донбасі, які збили літак рейсу МН-17, здійснювали неодноразові обстріли житлових районів Маріуполя і Краматорська та вчинили загалом велику кількість незаконних і терористичних дій, Міжнародний Суд ООН не визнав Росію порушницею двох міжнародних конвенцій. Не дивлячись на це слід підкреслити, що це, по суті, перша в історії справа, коли одна держава звинувачує іншу у підтримці тероризму. Це, безумовно, досить важливий прецедент для судової практики не тільки Міжнародного Суду ООН, а й для усього світу в цілому.

На додаток до судового вирішення спорів між державами, стаття 33 Статуту ООН передбачає, серед іншого, мирні методи вирішення спорів, такі як міжнародний арбітраж [15]. Відповідно до Конвенції про мирне вирішення міжнародних спорів 1907 року [58], сфера застосування міжнародного арбітражу включає вирішення спорів між державами (стаття 37 Конвенції), а також укладення державами арбітражних угод для вирішення спорів, які виникли або можуть виникнути (стаття 39 Конвенції). Спеціалізованою формою міжнародного арбітражу є Постійна палата третейського суду, заснована Гаазькими конвенціями 1899 і 1907 років [53, с. 264]. Прикінцеві положення майже всіх міжнародних фінансових угод містять положення про процедури врегулювання спорів між сторонами угоди щодо виконання угоди. Ці положення відрізняються за формулюванням, ступенем деталізації та обсягом, але більшість з них передбачають, що сторони погоджуються передавати спори на розгляд арбітражу [53, с. 265]. Стаття 24 Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 року передбачає, що спори, які виникають між двома або більше сторонами щодо тлумачення або застосування договору і не можуть бути вирішені шляхом переговорів протягом розумного строку, вирішуються в арбітражі, а якщо сторони спору не можуть домовитися про організацію арбітражу, вони можуть (протягом шести місяців здати звернення до арбітражу) передати спір до Міжнародного Суду ООН [59].

Потрібно згадати і про роль Міжнародного кримінального суду (далі - МКС) у міжнародних правовідносинах. На сьогоднішній день, Суд займався справами багатьох конфліктів та геноцидів, особливо XX століття. МКС є незалежною,

заснованою на договорах організацією, з її юрисдикцією та функціями, визначеними Римським статутом [60]. Створення спеціальних міжнародних трибуналів для розгляду злочинів, скоєних у колишній Югославії та Руанді, а також спроби створення трибуналів у Камбоджі та Сьєрра-Леоне призвели до концепції необхідності постійного міжнародного кримінального суду. Міжнародний кримінальний суд покликаний доповнювати, а не замінювати національні суди і може здійснювати свою юрисдикцію лише тоді, коли національні суди не бажають або не можуть судити злочинців. МКС зіткнувся з численними проблемами та критичними зауваженнями з моменту свого створення, включаючи питання, що стосуються юрисдикції, прийнятності та балансу між відновною та відплатною справедливістю. Незважаючи на ці виклики, МКС домігся значних успіхів у розвитку міжнародного кримінального права і зіграв важливу роль у притягненні до відповідальності осіб, відповідальних за серйозні злочини міжнародного значення [61, с. 117]. Лідери держав, які ратифікували Римський статут, схильні мати більш низький рівень порушень прав людини, ніж ті, які не ратифікували його [61, с. 116]. Однак МКС стикається з проблемами у переслідуванні певних осіб через такі питання, як імунітет та відсутність співпраці з боку внутрішньодержавного стану злочинця [62, с. 29]. Римський статут включає в себе більш тривалий перелік гендерних злочинів, ніж будь-який попередній інструмент міжнародного кримінального права. МКС переслідував злочини за ознакою статі у всіх справах за військові злочини, злочини проти людяності та геноцид до середини 2018 року. Однак МКС зіткнувся з критикою за свою передбачувану упередженість щодо африканських лідерів та нездатність переслідувати лідерів країн Заходу [61, с. 116]. МКС як постійний міжнародний кримінальний суд має мандат на розслідування та переслідування злочинів проти людяності, коли національні юрисдикції не можуть або не бажають цього робити [61, с. 116].

У контексті повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну після 24 лютого 2022 року було б доречно зазначити щодо дій Суду у цьому актуальному питанні. МКС вирішив розслідувати ситуацію в Україні, яка загострюється, коли Росія вторглася в Україну 24 лютого 2022 року. Україна не є

державою-учасницею Римського статуту, але двічі визнавала юрисдикцію Суду. Спочатку прокурор МКС заявив, що вирішив відкрити розслідування в Україні відповідно до статті 15 (3) Римського статуту [60]. Іншими словами, він відкриває розслідування propio motu (стаття 15 (1) Римського статуту) [60]. Він зазначив, що має обґрунтовані підстави вважати, що воєнні злочини та злочини проти людяності вчиняються в Україні на основі поточної війни з Росією відповідно до статті 15 (3) Статуту [60]. Згодом, МКС видав ордер на арешт В. Путіна.

Росія не є державою-учасницею Римського статуту, й імунітет Путіна, ймовірно, буде ще одним питанням для розгляду, навіть якщо Римський статут не визнає будь-якої форми імунітету до МКС згідно зі статтею 27 Римського статуту 2002 року [60]. Як і у справі Аль-Башира [63]; МКС доведеться розраховувати на співпрацю уряду Росії з Судом. Однак Росії буде дуже складно відмовитися від імунітету Путіна і співпрацювати з Судом. МКС може також покладатися на ті держави-учасниці, які передали ситуацію в Україні прокурору та іншим європейським державам, щоб заарештувати і здати Путіна, якщо він відвідає будь-яку з цих країн, які ратифікували Римський статут. Африканські держави-учасниці Римського статуту можуть вагатися заарештувати Путіна так само, як Аль-Башира через його імунітет глави держави, якщо він відвідає будь-яку державу на африканському континенті як президент Росії. Це також пов’язано з тим, що Африканський кримінальний суд визнає особистий імунітет усіх діючих глав держав перед юрисдикцією. [62, с. 32].

Звичайно, президент Путін як діючий глава Росії захищений імунітетом ratione personae, якщо йому пред'явлені звинувачення в будь-яких злочинах, скоєних в рамках юрисдикції Африканського Кримінального Суду. Тим не менш, Путін може бути заарештований і притягнутий до відповідальності в Африці, якщо він більше не буде президентом Росії за будь-які злочини, скоєні в рамках юрисдикції Африканського Кримінального Суду. Це тому, що його імунітет ratione materiae захищає тільки офіційні дії, вчинені під час перебування на посаді глави держави [62, с. 33]. Незважаючи на обов’язок держав, що ратифікували Римський статут, заарештувати Путіна, багато з них намагаються уникати цього обов’язку.

Отже, розглянувши досить велику кількість справ у різних галузях міжнародних правовідносин, слід підкреслити, що вони судова практика формує важливі прецеденти, які суттєво впливатимуть на побудову і функціонування міжнародних правовідносин. Сфера прав людини і діяльність міжнародних судових інстанцій, як-от Європейський суд з прав людини, займаються позовами постраждалих в ході війни або геноцидів вже десятки років. Кожна війна і кожен збройний конфлікт приносить нові випробування для судових органів і спонукають розробляти більш ефективні механізми функціонування. Фінансова сфера, де постають питання щодо активів держав, деякі справи розслідуються Міжнародним Судом ООН більше десятиліття і спонукають держави компенсувати збитки, хоча й не кожна справа закінчується справедливим рішенням. Окрім цього, наприклад, деякі суб'єкти обирають арбітраж як метод вирішення спорів. Функціонування Міжнародного кримінального суду також є об'єктом для спостереження, оскільки сучасні виклики міжнародного права щодо ордерів на арешт вагомих посадових осіб, керівників держав, вимагають від держав-учасниць сумлінного виконання зобов'язань, що, досить часто, суперечить позиції країн, які ратифікували Римський статут. Незважаючи на це, МКС сприяв і сприяє активному розвитку сфери міжнародного кримінального права. Перераховані галузі та органи, які безпосередньо забезпечують хід судових процесів, виступають одними із ключових акторів у системі міжнародних правовідносин, а їхні справи залишатимуться показовими підтвердженнями їхньої ефективності.

3.2. Архітектура міжнародного правопорядку та місце в ній міжнародних правовідносин під час війн та воєнних конфліктів XXI ст.

Міжнародний глобальний правопорядок слід ідентифікувати як систему поведінки суб'єктів міжнародних відносин. Ключові держави та військово-політичні блоки, які формуються за ініціативою головних гравців на міжнародній арені і є першочерговими творцями світового порядку. Саме держави, які

володіють найбільшими економічними, воєнними та людськими ресурсами, відіграють основну роль у міжнародних відносинах.

Епоха військових конфліктів та війн XXI століття почалась з «війни з тероризмом» після терактів на Всесвітній торговий центр у Нью-Йорку 11 вересня 2001 року. Саме ця подія стала прямим приводом до початку військових операції Сполучених Штатів Америки у Афганістані, Іраку та ще окремих країнах. «Тероризм» є однією з основних загроз глобальному миру. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини визначило, що «тероризм» можна зазвичай розуміти як акти насильства, спрямовані проти цивільних осіб у досягненні політичних або ідеологічних цілей. Глобальний тероризм - це не тільки загроза глобальній безпеці. Вона посилює багато гуманітарних криз у всьому світі. Вербування дітей-солдатів, рабство, торгівлю людьми, голод, кризи біженців можна визначити як деякі з цих криз, спричинених тероризмом [64, с. 3]. За певних обставин держави підтримують приховані геополітичні плани в рамках контр-терористичних заходів і таємно підтримують терористичні групи для задоволення своїх політичних амбіцій. Поява Аль-Каїди є прикладом. «Аль-Каїда» була утворена в 1988 році під керівництвом Осами бен Ладена, якого колись західні ЗМІ інтерпретували як воїна-антикомуніста. США від імені антирадянського опору в Афганістані фінансували «Аль-Каїду». Багато державних партій оприлюднили заяви або прийняли резолюції, які підкреслюють необхідність контр-терористичних заходів для дотримання міжнародного гуманітарного права і не перешкоджають принциповим гуманітарним діям. Однак правові проблеми, пов'язані з транснаціональним тероризмом, не є ізольованим явищем, але є невід'ємною частиною більш широкої тенденції до того, щоб транснаціональна організована злочинність стала основною проблемою міжнародної безпеки. В результаті цієї тенденції різниця між застосовністю міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права стає все більш розмитою, і зростає плутанина щодо правових стандартів, що регулюють тероризм [64, с. 3].

Говорячи про нову регіональну архітектуру або порядок на Близькому Сході за межами війни в Іраку, слід підкреслити, що вона вимагає доказів значних змін -

переходу від старих до нових альянсів, відносин і моделей поведінки. Це не вимагає, щоб архітектура була повністю стабільною або уніфікованою, але передбачає, що будь-яке повернення до попереднього порядку, як часів холодної війни або раннього періоду після холодної війни, малоймовірно, якщо не неможливо. Незважаючи на те, що регіон продовжує демонструвати волатильність перед обличчям численних проблем, хоча відбулися значні незворотні зміни, пов'язані безпосередньо з наслідками війни в Іраку. Навіть зараз існують заяви наступного характеру: «Наслідки вторгнення та конфлікту в Іраку, які послідували за ним, все ще відчуваються в Іраку та на Близькому Сході». Вони також помітні у змінних міжнародних відносинах у регіоні, який зараз включає, хоча і не в рівній пропорції, три основні держави - США, Росію та Китай; у своєму балансі сил, де домінує саудівсько-іранське суперництво, до якого зобов'язані пристосуватися інші актори; і в її регіональних установах, всі з яких демонструють помітні зміни і нові орієнтації [65, с. 567].

На рівні міжнародних відносин суттєві зміни у Близькосхідній політиці нещодавно продемонструвала війна в Україні, коли навіть рішуче прозахідні арабські держави відмовилися критикувати російське вторгнення або відповідати на вимоги збільшити поставки нафти, щоб компенсувати збитки, пов'язані з санкціями проти Росії. Інші держави, такі як Іран, наблизилися до Росії. Аналогічно, в умовах пандемії COVID-19 про швидкозростаючі міжнародні зв'язки регіону свідчило посилення залежності як від Китаю, так і від Росії щодо життєво важливої підтримки та поставок у так званій «вакцинній дипломатії» [66, с. 4], що показує, як регіон змістився від залежності від Заходу. Ці останні події, однак, випливають з нових позицій, політики та узгоджень, прийнятих під час і після досвіду війни в Іраку, чиї дуже дестабілізуючі наслідки побачили швидкі зміни регіонального балансу сил і в результаті необхідність диверсифікації альянсів та інституційних структур. Крім ірано-саудівського суперництва, ще одним подальшим розвитком став новий арабо-ізраїльський консенсус, відображений у Авраамових угодах 2020 року. Ще одним є великі мережі та зв'язки, які близькосхідні держави будують зі своїми внутрішніми районами, в Центральній

Азії та Євразії, регіоні Індійського океану та Африці на південь від Сахари. Дійсно, саме поняття територіально обмеженого «Близького Сходу», як його уявляють собі колоніальні та постколоніальні політики, сьогодні не має сенсу [67].

Важливо було б трохи детальніше розглянути Іран як суттєвого гравця на Близькому Сході. Іран не шукав позиції та репутації «держави-ізгоя», яку він отримав [68, с. 229]. Іран хотів визнання і статус великої регіональної держави; Вона мала деяких союзників в регіоні, особливо в Сирії, і в усьому світі, де її «південна» антиімперська позиція була популярна серед таких держав, як Куба і Венесуела, наприклад. Але вона мала обмежене регіональне охоплення, а також шукала можливості для співпраці зі Сполученими Штатами та Саудівською Аравією як до, так і після 9/11, з приводу чого президент Ірану висловив співчуття США. Саме рішучість адміністрації президента Буша поставити Іран, як Ірак і Північну Корею, на «вісь зла», розтратила цю можливість і виявилася вирішальною у встановленні відносин на шляху до ворожнечі. Дійсно, деякі вчені натякнули, що саме цей аспект політики США, поряд з нестабільним середовищем, породженим війною в Іраку, який закликав Іран розморозити свою програму ядерного розвитку в 2005 р. Хаос і нестабільність, породжені війною, надали Ірану можливість реалізувати свої регіональні амбіції через Ірак, завдяки зростаючим зв'язкам з новим іракським режимом і консолідації альянсу Хезболла-Ірак-Сирія-ХАМАС (HISH). Відносини Ірану з Сирією ще більше зміцнилися в ході сирійської громадянської війни. Парадоксально, але як розвиток ядерної програми Ірану, так і багатосторонні зусилля по її припиненню, в результаті чого, нарешті, угода, укладена за посередництва Обами в 2015 році, відображала нові можливості Ірану, породжуючи тривоги щодо безпеки серед арабських держав та Ізраїлю, які вважали цю угоду занадто ліберальною. І після рішення президента США Дональда Трампа залишити Спільний всеосяжний план дій, ядерні амбіції Ірану та його впливова регіональна позиція продовжують існувати і навіть розвиватися, незважаючи на каральний вплив санкцій США та COVID-19, які сильно вдарили по країні - що робить її життєво важливим і стійким елементом будь-якого регіонального балансу сил [65, с. 579].

Розглядаючи проблему Близького Сходу, слід також виділити позицію Ізраїлю. Ізраїль звик успішно справлятися зі своєю дилемою безпеки у фрагментованому регіональному просторі, де головною проблемою для нього були арабські держави, і взагалі союзники Палестини [65, с. 581]. Ситуація змінилася після війни в Іраку, коли іранська загроза стала всепоглинаючою, що зблизило Ізраїль із західними державами, особливо зі Сполученими Штатами, які розглядали Іран як невиправно ворожу силу в регіональній і міжнародній політиці. Ізраїль, як і Саудівська Аравія, був послідовним противником ядерної програми Ірану і рішуче налаштований стримувати його регіональні претензії, а також діяльність його маріонеток у Лівані та Палестині, вітаючи більш наполегливу роль президента США Трампа. І Туреччина, і Ізраїль вже були великими регіональними державами: війна в Іраку цього не змінила. Але війна мала важливі наслідки з точки зору корегування їхніх внутрішніх і безпекових пріоритетів. Для Ізраїлю це була сек'юритизація іранської загрози, для Туреччини - курдської, з усіма їхніми різними вимірами, з наслідками, які сформували нові альянси і зовнішньополітичні орієнтації. Ізраїль, наприклад, може скористатися новим арабським роз'єднанням, проникаючи вглиб колишніх арабських центрів у пошуках нових альянсів і партнерів, як це продемонстрували Авраамські угоди. Туреччині виявилося важче підтримувати балансування між Сходом і Заходом. Підтримка ліберального авторитаризму всередині країни і політики «стратегічної автономії» за кордоном виявилося складним завданням на багатьох фронтах [69, с. 1088].

Аналізуючи індійський регіон, можна сказати, що перш за все розпад Радянського Союзу в 1991 році залишив США єдиною наддержавою, поряд зі зростаючим Китаєм. З глобальним порядком, зосередженим на американській однополярності, чиїми гаслами були глобалізація, інтеграція, демократизація та розширення ліберального порядку, індійські еліти прийшли до розуміння того, що Індія більше не зможе претендувати на певний статус, засновуючись на скептицизмі щодо політики великих держав та економічній неординарності. Тепер вона знайшла цінність у тому, щоб бути визнаною як ліберальна демократія через її повну інтеграцію у світову економіку. Це спонукало її переглянути свій регіон.

Індійські еліти зрозуміли, що, оскільки їхня держава залишається поглинутою впливом інших, щоб утвердитися як гегемон Південної Азії в 70-х і 80-х роках, вона не була допущена до того, що було названо як «Asia Pacifc», який включав такі держави, як США, Японія, Австралія, АСЕАН та інших. Вони розуміли, що членство в Asia-Pacifc було б можливістю для Індії стати соціально визнаною частиною динамічної географічної групи, яка увійшла до складу основних світових держав і малих, але економічно успішних азіатських «тигрів». У 1991 році Індія розпочала свою політику «Погляд на Схід» під керівництвом тодішнього прем'єр-міністра Нарасімха Рао, який змінив свої орієнтації на регіональний простір. На відміну від попередніх проектів, індійський проект Asia-Pacifc не мав безпосередніх причин для закриття. Замість цього він був включений до нового регіонального проекту «Indo Pacific». З 2010-х років Індія приєдналася до США, Австралії та Японії, називаючи себе частиною Індо-Тихоокеанського регіону [68, с. 224].

Перші десятиліття XXI століття продемонстрували зміни у архітектурі міжнародного правопорядку, оскільки з'явилися нові сильні гравці на міжнародній арені. Китайська Народна Республіка стала серйозним економічним конкурентом для США та європейських держав, разом з цим стала більш активно погрожувати Республіці Тайвань, яка, на думку КПК, є частиною КНР. Окрім цього, перманентні громадянські війни та конфлікти на африканському континенті сприяють загальній дестабілізації у регіоні. Тим не менш, особливу увагу необхідно приділити саме найбільшій з часів Другої світової війни війні у Європі– повномасштабному російському вторгненню до України 24 лютого 2022 року.

Необхідно визначити, що на початку 2000-х років Російська Федерація ініціювала так звану політику «паспортизації», тобто вжила все більшої кількості заходів, щоб полегшити етнічним росіянам, які проживають на пострадянському просторі, отримання російського громадянства, і навіть вдалася до збройного втручання в їхні інтереси. Це було, наприклад, у російсько-грузинській війні 2008 року, коли Росія посилалася, зокрема, на захист російських громадян, які проживають у Південній Осетії та Абхазії, але також анексії Криму у 2014 році

передувало широке розширення російського громадянства. Аналогічним чином, до вторгнення в 24 лютого 2022 року, приблизно 720 000 паспортів були видані жителям східної України в період з квітня 2019 по лютий 2022 року. Це дає конкретний контекст словам Володимира Путіна, який підкреслив необхідність «притягнути до суду тих, хто вчинив численні криваві злочини проти мирного населення, в тому числі проти громадян Російської Федерації», як одну з причин вторгнення в Україну [70, с. 216]. Окрім цього, однією з заявлених з боку Російської Федерації причин початку так званої «Спеціальної військової операції» був потенційний вступ України до НАТО. Росія ще до цього звинувачувала НАТО, що вони порушили свою обіцянку визнати Польщу, Чехію та Угорщину членами, особливо оскільки ці держави були колишніми членами Організації варшавського договору. НАТО стверджувало, що має політику відкритих дверей; тобто будь-яка країна може добровільно вступати до блоку. Росія пішла вперед, щоб анексувати Крим у 2014 році. Раніше Грузія, Боснія Герцеговина і Україна вже були на межі вступу в НАТО в 2008 році. Однак Путін, російський лідер, має недовіру до НАТО; і він плекав план реінтеграції України в Росію. Так, він стверджував, що війна виросла «не як вторгнення з наміром окупувати Україну, а як» особлива військова окупація з метою демілітаризувати і нейтралізувати «загрозу з боку сусідньої країни» [71, с. 4]. При цьому, для «балансу сил» на, в першу чергу, європейському континенті, Російська Федерація ініціювала у 1992 році створення Договору про колективну безпеку (ОДКБ), в якому станом на 2024 рік знаходяться: РФ, Республіка Білорусь, Казахстан, Таджикистан, Киргизстан та Вірменія. Імовірно, Російська Федерація планувала, що даний військовий блок буде прямим продовжувачем ідей Варшавського договору часів «холодної війни», тим не менш він значно поступається у військовій могутності блоку НАТО, оскільки в ОДКБ тільки РФ займає головну позицію.

Повномасштабна агресія РФ проти України також знаменує собою розрив з російською стратегією, яка досі намагалася приховати свою експансіоністську політику на пострадянському просторі, принаймні на більш-менш прийнятних підставах у міжнародному праві. Російський підхід досі характеризувався

створенням заморожених конфліктів, розширенням громадянства та загрозою або здійсненням збройного втручання для підтримки заморожених конфліктів, але униканням фактичної анексії території інших суверенних країн. Хоча захоплення Криму було частковим відходом від цієї стратегії, Російська Федерація уникла відвертого заперечення міжнародно-правового порядку, посилаючись на право на самовизначення. Російська військова інтервенція в Україну - це спроба здійснити рішучу зміну міжнародного права. Хоча Російська Федерація формально засновує своє військове втручання на праві самооборони, її план територіального завоювання намагається стерти міжнародний консенсус, заснований на забороні застосування сили та анексії, і в кінцевому підсумку повернути міжнародно-правовий порядок до XIX-го століття, коли війна була суверенною прерогативою [70, с. 226].

Отже, підсумовуючи, слід зауважити, що концепція міжнародних правовідносин зазнала суттєвих змін у XXI столітті, протримавшись 25-30 років з моменту припинення існування СРСР. Конфлікти на Близькому Сході та «війна з тероризмом» відкрили епоху війн XXI століття. Перші 22 роки відносного миру у Європі стали, по суті, ланцюгом послідовних подій, які призвели до наймасштабнішої за останні майже вісім десятиліть війни на європейському континенті. Архітектура міжнародного правопорядку у XXI столітті включає різноманітні механізми та інституції для регулювання військових конфліктів, зокрема Міжнародний кримінальний суд та спеціальні трибунали ad hoc. Вони забезпечують притягнення до відповідальності за злочини міжнародного характеру, такі як геноцид, воєнні злочини та злочини проти людяності. Саме тому необхідно підтримувати розвиток міжнародного гуманітарного права, зміцнювати принципи правосуддя та відповідальності, а також сприяти мирному вирішенню конфліктів, які потенційно загрожують миру та безпеці.

ВИСНОВКИ

У цій дипломній роботі було проведено всебічне дослідження міжнародних правовідносин, їх історичного розвитку та сучасного стану, а також їх впливу на формування та еволюцію міжнародного правопорядку. Основна увага була приділена аналізу ключових міжнародних документів, які лягли в основу міжнародного права та прав людини, зокрема Загальної декларації прав людини 1948 року, яка встановила фундаментальні принципи гідності, свободи та рівності; Статуту ООН 1945 року, що заклав основи для міжнародної безпеки та співпраці; Конвенції про захист цивільного населення під час війни 1949 року, яка визначила правила ведення війни та захисту цивільних осіб; Віденської конвенції про договори міжнародної купівлі-продажу товарів 1980 року, що регулює міжнародну торгівлю; Римського статуту міжнародного кримінального суду, який створив основу для притягнення до відповідальності осіб, винних у найтяжчих злочинах проти міжнародного співтовариства; та Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму, що спрямована на запобігання та припинення фінансування терористичних актів.

Дослідження також охоплює внесок вітчизняних та зарубіжних науковців у розвиток міжнародних правовідносин, зокрема американських, європейських, азійських та інших регіонів, які забезпечили теоретичну та практичну основу для аналізу цієї складної теми. Важливість їхньої роботи не можна недооцінювати, оскільки вони внесли значний вклад у формування сучасного розуміння міжнародних правовідносин та їх впливу на глобальну стабільність та безпеку.

У контексті міжнародних конфліктів, робота детально розглядає конфлікти на Близькому Сході, російське вторгнення в Україну в 2014 році, анексію Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, війну на Донбасі та повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року. Ці події були проаналізовані з точки зору їх впливу на європейський та міжнародний мир та безпеку, а також на міжнародні правові норми та інституції.

Роль міжнародних організацій, таких як НАТО, ООН, ЄС, Міжнародний суд ООН, Рада Європи, СОТ, ЄСПЛ, та неурядових організацій, включаючи Amnesty International, Human Rights Watch, Міжнародну комісію юристів, Міжнародну федерацію прав людини, Міжнародний комітет Червоного Хреста, Human Rights First, була детально проаналізована. Їх внесок у підтримку міжнародного правопорядку та захисті прав людини був визначений як надзвичайно значущий, оскільки ці організації відіграють вирішальну роль у просуванні прав людини та зміцненні міжнародного права.

Здобутки дослідження включають глибокий аналіз негативних моментів, таких як криза міжнародної безпеки, пов’язана з війною в Україні, та позитивні приклади функціонування судових інстанцій, як-от ЄСПЛ та Міжнародний суд ООН. Ці інституції відіграють ключову роль у формуванні судового прецеденту, що сприяє розвитку міжнародного права. Також було висвітлено внесок міжнародних неурядових організацій у підтримку прав людини та міжнародного правопорядку, а також досвід України у позові проти Російської Федерації щодо фінансування тероризму в Україні, що стало прецедентом у світовій позовній практиці.

Доречно було б підкреслити висвітлені у роботі проблеми. Перш за все, необхідно зосередитися на удосконаленні концептуальних підходів до визначення міжнародних правовідносин, що дозволить забезпечити більшу ясність та узгодженість у міжнародному праві. Це може включати розробку нових класифікацій, які враховують сучасні реалії та виклики, такі як кібербезпека та екологічні зміни.

У сфері безпеки, важливо зміцнити міжнародні правові механізми для запобігання конфліктам та управління ними, зокрема через зміцнення системи глобальної безпеки. Важливо продовжувати посилювати співпрацю у сфері протистояння міжнародному тероризму, шляхом застосування превентивних безпекових заходів та приборкання терористичних організацій. Окрім цього, абсолютно необхідно переосмислити застарілу архітектуру світового порядку. Це

полягає у стримані агресивних воєнних блоків та окремих держав, по типу ОДКБ та держав-терористів на Близькому Сході.

Щодо міжнародної торгівлі, слід запропонувати лібералізацію торгівлі через зменшення тарифів та нетарифних бар'єрів, що може сприяти вільному руху товарів і послуг. По-друге, зміцнення ролі Світової організації торгівлі у регулюванні міжнародних торговельних відносин є важливим для підтримки багатосторонніх угод. Також варто звернути увагу на розвиток правил та стандартів для цифрової торгівлі, що включає електронну комерцію та цифрові послуги, що вимагається, в першу чергу, технологічним прогресом. .

В контексті захисту прав людини, необхідно забезпечити більшу увагу до міжнародних зобов'язань та їх виконання, а також підсилити роль міжнародних судових інституцій у захисті основоположних прав та свобод. Безумовно важливо також розширювати юрисдикцію авторитетних судових органів, наприклад ЄСПЛ. Важливо підкреслити, що виконання рішень ЄСПЛ має охоплювати якомога більше держав, в тому числі і Україну, де після початку повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року фактично не виконуються рішення ЄСПЛ.

З огляду на сучасні виклики міжнародному правопорядку, такі як глобалізація та міжнародні конфлікти, потрібно активізувати діалог та співпрацю між державами та міжнародними організаціями для розробки ефективних стратегій вирішення проблем. Також важливою є робота над створенням гнучких механізмів реагування на кризи, що дозволить швидко адаптуватися до змінюваних умов та забезпечити стабільність міжнародного правопорядку.

Це дослідження підкреслює важливість подальшого аналізу міжнародних правовідносин та їх адаптації до сучасних умов, з метою забезпечення миру, безпеки та справедливості на міжнародному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jeuland E. Introduction to Theories of Legal Relations: a comparative analysis. *Theories of Legal Relations.* 2023. P. 1–17. URL: https://doi.org/10.4337/9781803924908.00005 (дата звернення: 25.03.2024).

2. Nedelsky J. Law's Relations: A Relational Theory of Self, Autonomy, and Law. Oxford University Press, Incorporated, 2013. 560 p.

3. Somek A. Legal Relation: Legal Theory after Legal Positivism. Cambridge University Press, 2017. 208 p.

4. Toope S. J., Brunnée J. Legitimacy and Legality in International Law: An Interactional Account. Cambridge University Press, 2010. 411 p.

5. Klabbers J. International Law. Cambridge University Press, 2013. 368 p.

6. Перфільєва А. О. Фрагментація міжнародного права як чинник становлення сучасного міжнародного правового порядку. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля.* 2021. № 1. С. 162–169. URL: https://doi.org/10.32342/2709-6408-2021-1-2-22 (дата звернення: 26.03.2024).

7. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 23.05.1969 р.: станом на 13 черв. 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (дата звернення: 26.03.2024).

8. Zadorozhna S. M. et al. Fundamental principles of law in the legal system of modern national and international law. *Relações Internacionais no Mundo* Atual. 2021. Vol. 4, no. 33. P. 72–93.

9. Bederman D., Keitner C. International Law Frameworks. Foundation Press, 2016. 367 p.

10. Djoukeng F. A guide to the basics of international law. The Writing Center at Georgetown University Law Center, 2019. 6 p.

11. Aust A. Modern treaty law and practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 443 p.

12. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання): дис. … д-ра юрид. наук : 01.12.00. Київ, 1998. 391 с.

13. Войціховський А. В. Міжнародне право: підручник. МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 544 с.

14. Європейська конвенція про громадянство (укр/рос): Конвенція Ради Європи від 06.11.1997 р. № ETS № 166 : станом на 27 трав. 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text (дата звернення: 31.03.2024).

15. Статут Організації Об'єднаних Націй від 26.06.1945 р. URL: https://www.un.org/ru/about-us/un-charter/full-text (дата звернення: 01.04.2024).

16. Статут Міжнародного Суду ООН від 26.06.1945 р. URL: https://www.un.org/ru/icj/statut.shtml. (дата звернення: 01.04.2024).

17. Abbott K. W., Snidal D. Hard and Soft Law in International Governance. *International Organization.* 2000. Vol. 54, no. 3. P. 421–456. URL: https://doi.org/10.1162/002081800551280 (дата звернення: 31.03.2024).

18. Wouters J. Accountability for human rights violations by international organisations. Antwerp : Intersentia, 2010. 625 p.

19. Philpott D. State Sovereignty as Social Construct. Edited by Thomas J. Biersteker and Cynthia Weber. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. 298 p. *American Political Science Review.* 1999. Vol. 93, № 3. P. 744–745. URL: https://doi.org/10.2307/2585637 (дата звернення: 07.04.2024).

20. Ruffert M. Institutionalisiertes Völkerrecht: Das Recht der Internationalen Organisationen und seine wichtigsten Anwendungsfelder; ein Studienbuch. München: Beck, 2009. 228 s.

21. High Court of Australia. Mabo and Others v Queensland (No 2), 03.06.1992 p. URL: https://aiatsis.gov.au/ntpd-resource/742 (дата звернення: 07.04.2024).

22. Correa C. M. Intellectual property rights, the WTO, and developing countries: The TRIPS agreement and policy options. London: Zed Books, 2000. 254 p.

23. Kolodziej E. A. Security and International Relations. Cambridge University Press, 2009. 349 p.

24. Waltz K. N. Theory of international politics. New York: Random House, 1979. 251 p.

25. Hart T. Confrontation at the OPCW: How Will the International Community Handle Syria and Skripal? - War on the Rocks. URL: https://warontherocks.com/2018/06/confrontation-at-the-opcw-how-will-the-international-community-handle-syria-and-skripal/ (дата звернення: 18.04.2024).

26. UN Security Council, Security Council Resolution 1540 (2004) [concerning weapons of massive destruction], 28 April 2004, S/RES/1540. URL: http://unscr.com/en/resolutions/1540 (дата звернення: 19.04.2024).

27. Ogilvie-White T. UN Security Council Resolution 1540. *International Cooperation on WMD Nonproliferation. JSTOR.* 2016. P. 140–162. URL: https://doi.org/10.2307/j.ctt189ts81.11 (дата звернення: 19.04.2024).

28. UN Security Council, Security Council Resolution 1673 (2006) [concerning non-proliferation of weapons of mass destruction], 27 Avril 2006, S/RES/1973 and UN Security Council, Security Council Resolution 1810 (2008) [concerning non-proliferation of weapons of mass destruction], 25 April 2008, S/RES/2910. URL: http://unscr.com/en/resolutions/1673 (дата звернення: 19.04.2024).

29. UN Security Council, Security Council Resolution 1977 (2011) [concerning non-proliferation of weapons of mass destruction], 20 April 2011, S/RES/1977, para.2. URL: http://unscr.com/en/resolutions/1977 (дата звернення: 19.04.2024).

30. Aliaj K., Mekaj G. Legal Aspects of International Trade. *ILIRIA International Review.* 2019. Т. 8, № 2. P. 171–191. URL: https://www.researchgate.net/publication/330066648_Legal_Aspects_of_International_Trade (дата звернення: 21.04.2024).

31. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 11.04.1980 р. : станом на 1 лют. 1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text (дата звернення: 21.04.2024).

32. Principles on Choice of Law in International Commercial Contracts (Hague Principles) of 19 March 2015. *HCCH. Hague Conference on Private International Law*. 2015. URL: https://assets.hcch.net/docs/5da3ed47-f54d-4c43-aaef-5eafc7c1f2a1.pdf (дата звернення: 21.04.2024).

33. Mercurio B., Davies A., Lester S. World Trade Law: Text, Materials and Commentary. Bloomsbury Publishing Plc, 2018. 1008 p.

34. Цанько, Я.О., Козинець Ю. С. Основна мета та завдання створення СОТ та її роль у міжнародній торговельній системі. *Митна справа*. 2015. № 2. С. 11-14.

35. Krasniqi A. E drejta biznesore. Pejë: Kolegji Universitar Dukagjini, 2014. 482 p.

36. Donnelly J. The social construction of international human rights. *Human Rights in Global Politics.* 1999. P. 71–102. URL: https://doi.org/10.1017/cbo9781139171298.004 (дата звернення: 28.04.2024).

37. Загальна декларація прав людини (рос/укр): Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 28.04.2024).

38. Donnelly J. Universal human rights in theory and practice. 2nd edition. Ithaca : Cornell University Press, 2003. 290 p.

39. Dunne T., Hanson M. 3. Human Rights in International Relations. Human Rights: *Politics and Practice.* 2016. P. 62–76. URL: https://doi.org/10.1093/hepl/9780198708766.003.0004 (дата звернення: 28.04.2024).

40. Forsythe D. P. Human Rights in International Relations (Themes in International Relations). 3rd Edition. Cambridge University Press, 2012. 355 p.

41. Farer T. J. The United Nations and Human Rights: More than a Whimper Less than a Roar. *Human Rights Quarterly.* 1987. Vol. 9, № 4. P. 550. URL: https://doi.org/10.2307/761911 (дата звернення: 28.04.2024).

42. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 28.04.2024).

43. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 12.08.1949 р. : станом на 23 лют. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 29.04.2024).

44. Gasser H.-P. International humanitarian law and human rights law in non-international armed conflict: Joint venture or mutual exclusion? *German Yearbook of International Law*. 2002. Vol. 45. P. 674.

45. Case Brannigan and McBride v. UK, *ECtHR Series* A 258-B, 26 May 1993, paras. P. 67-73. URL: https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/echr/1993/en/97251 (дата звернення: 04.05.2024).

46. Case Loizidou v. Turkey, Application No. 15318/89. *Judgement* of 18 December 1996, para. 43. URL: https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/echr/1995/en/96885 (дата звернення: 04.05.2024).

47. Протокол № 11, який передбачає перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією про захист прав і основних свобод людини : Протокол Ради Європи від 11.05.1994 р. № 11 : станом на 17 лип. 1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_536#Text (дата звернення: 04.05.2024).

48. Heintze H.-J. On the relationship between human rights law protection and international humanitarian law. *Revue Internationale de la Croix-Rouge/International Review of the Red Cross.* 2004. Vol. 86, № 856. P. 789–814. URL: https://doi.org/10.1017/s1560775500180460 (дата звернення: 04.05.2024).

49. Case Bankovic v. Belgium, Application 52207/99. *Inadmissibility Decision* of 12 December 2001. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-22099%22]} (дата звернення: 04.05.2024).

50. Case Ilascu v. Moldova and Russia, Application No. 48787/99. *Judgement* of 8 July 2004. URL: https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-61886%22]} (дата звернення: 04.05.2024).

51. Case Gülec v. Turkey, Application No. 21593/93. *Judgment*, 27 July 1998. URL: https://www.refworld.org/jurisprudence/caselaw/echr/1998/en/19401 (дата звернення: 04.05.2024).

52. Case Engel v. The Netherlands, Application No. 5370/72. *Judgment* of 23 November 1976. URL: https://policehumanrightsresources.org/engel-and-others-v-the-netherlands-application-nos-5100-71-5101-71-5102-71-5354-72-5370-72 (дата звернення: 04.05.2024).

53. Вайцеховська О. Р., Чепель О. Д. Роль рішень міжнародних судів у системі джерел міжнародного фінансового права. *Проблеми законності*. 2021. Вип. 155. С. 254–272. URL: https://doi.org/10.21564/2414-990X.155.238447 (дата звернення: 04.05.2024).

54. International Court of Justice. Case of the monetary gold removed from Rome in 1943. (Italy v. France, United Kingdom and United States of America). *Judgment* of June 15th, 1954 (Preliminary question). URL: https://www.icj-cij.org/case/19 (дата звернення: 06.05.2024).

55. International Court of Justice. Case of certain Norwegian loans (France v. Norway). *Judgement* of July 6th, 1957. URL: https://icj-cij.org/case/29 (дата звернення: 06.05.2024).

56. International Court of Justice. Case of certain Certain Iranian Assets (Islamic Republic of Iran v. United States of America). *Judgement* of March 30th, 2023. URL: https://icj-cij.org/case/164 (дата звернення: 06.05.2024).

57. International Court of Justice. Case of Application of the International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism and of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Ukraine v. Russian Federation). *Judgement* of January 31th, 2024. URL: https://icj-cij.org/case/166 (дата звернення: 06.05.2024).

58. ІІ Конвенція про обмеження застосування сили у разі стягнення договірних боргових зобов'язань від 18.10.1907 р. № 995_444. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/159640___528877 (дата звернення: 06.05.2024).

59. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму (укр/рос) : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 09.12.1999 р. : станом на 12 верес. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text (дата звернення: 05.05.2024).

60. Римський статут міжнародного кримінального суду : Статут Міжнар. судів від 17.07.1998 р. : станом на 16 січ. 2002 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 06.05.2024).

61. Hudjolly. The Role of International Criminal Court in Prosecuting Crimes against Humanity. *West Science Law and Human Rights.* 2023. Vol. 1, № 03. P. 115–121. URL: https://doi.org/10.58812/wslhr.v1i03.134 (дата звернення: 06.05.2024).

62. Ekori A. H., Paul S. Masumbe. Putin on Trial: The Reality of Heads of State Immunity before International Criminal Courts. *Polit Journal: Scientific Journal of Politics.* 2022. Vol. 2, № 1. P. 29–36. URL: https://doi.org/10.33258/polit.v2i1.621 (дата звернення: 06.05.2024).

63. Case The Prosecutor v Omar Hassan Ahmad Al Bashir. No. ICC-02/05-01/09-302 06-07-2017. *Judgement* of 6 July 2017. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3081658 (дата звернення: 06.05.2024).

64. Amarasinghe K. The shape of war in the 21st century: An analysis of the challenges posed by the contemporary armed conflicts with reference to international humanitarian law. *International journal of law.* 2021. Vol. 7, № 1. P. 1–6. URL: https://www.researchgate.net/publication/348114361_The_shape_of_war_in_the_21st_century_An_analysis_of_the_challenges_posed_by_the_contemporary_armed_conflicts_with_reference_to_international_humanitarian_law (дата звернення: 06.05.2024).

65. Fawcett L. The Iraq War 20 years on: towards a new regional architecture. *International Affairs*. 2023. P. 567-585. URL: https://doi.org/10.1093/ia/iiad002 (дата звернення: 08.05.2024).

66. Fawcett L. The Middle East and COVID-19: time for collective action. *Globalization and Health.* 2021. Vol. 17, № 1. P. 1-9. URL: https://doi.org/10.1186/s12992-021-00786-1 (дата звернення: 08.05.2024).

67. Lynch M. The end of the Middle East: how an old map distorts a new reality. *Foreign Affairs.* 2022. № 101. P. 58–66. URL: https://www.foreignaffairs.com/africa/middle-east-map-new-reality?check_logged_in=1&utm_medium=promo_email&utm_source=lo_flows&utm_campaign=registered_user_welcome&utm_term=email_1&utm_content=20240508 (дата звернення: 08.05.2024).

68. Fawcett L., Jagtiani S. L. Regional powers, global aspirations: India and Iran. *International Politics*. 2022. Vol. 61. P. 215–238. URL: https://doi.org/10.1057/s41311-022-00374-z (дата звернення: 08.05.2024).

69. Kutlay M., Öniş Z. Turkish foreign policy in a post-western order: strategic autonomy or new forms of dependence? *International Affairs*. 2021. Vol. 97, № 4. P. 1085–1104. URL: https://doi.org/10.1093/ia/iiab094 (дата звернення: 08.05.2024).

70. Hoffmann T. War or peace? – International legal issues concerning the use of force in the Russia–Ukraine conflict. *Hungarian Journal of Legal Studies*. 2022. № 3. P. 206–235. URL: https://doi.org/10.1556/2052.2022.00419 (дата звернення: 09.05.2024).

71. Diplomacy as a Tool for Conlict Resolution in Inter-States Relations: Lessons from Russia's War on Ukraine. *Political Science International.* 2023. Vol. 1, № 1. URL: https://doi.org/10.33140/psi.01.01.09 (дата звернення: 09.05.2024).

72. Інформація щодо співробітництва України з СОТ. *NEWP*. URL: https://export.gov.ua/374-informatsiia_shchodo_spivrobitnitstva_ukraini_z_sot (дата звернення: 22.05.2024).

73. Global trade growth is set to double in 2024. Here's why. *ThePrint*. URL: https://theprint.in/business/global-trade-growth-is-set-to-double-in-2024-heres-why/2089901/ (дата звернення: 22.05.2024).

74. Global Trade Update (March 2024). *UNCTAD*. URL: https://unctad.org/publication/global-trade-update-march-2024 (date of access: 23.05.2024).

75. У 2023 році ЄСПЛ постановив 130 рішень у справах проти України: про що ці справи. *Центр демократії та верховенства права.* URL: https://cedem.org.ua/news/yevropeiskyi-sud-2023/ (дата звернення: 23.05.2024).